

ΡΑΔΙΟ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΕΤΟΣ Β'. - ΑΡΙΘ. 2

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1939

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗ	Χαιρετισμός
ΑΝΔΡΕΟΥ, Μητροπολίτου Τριφυλίας	Ἄμβροσιος Φραντζής
Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ	Χριστούγεννα - "Ἄλλοι Θεοὶ
Η. ΜΙΣΥΡΑΝ	Σανταρόζα, ὁ ἥρωας τῆς Σφαχτηρίας
Ν. ΘΩΜΑΖΑΙΟΥ	Ἑλληνικὲς σελίδες
Γ. ΖΩΡΑ	Μαρκοῶς καὶ Κάννα
Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ	Σχολικὴ ὑγιεινὴ
Ι. ΜΟΥΡΕΛΟΥ	Ἡ Κρητικὴ ψυχὴ

ΣΕΦΕΡΙΑΔΟΥ, ΒΟΡΕΑ, ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, ΧΑΤΖΗΜΙ-
ΧΑΛΗ, ΔΟΞΙΑΔΟΥ, ΠΩΠ, ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΟΥ, ΛΑΥΡΑΓΚΑ,
ΣΤΡΕΪΤ, ΛΑΣΚΑΡΗ Ἡ προσωπικότης τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ
καὶ ἡ ἱστορικὴ σημασία τῆς

Ἄπὸ τὴν Ἑλληνο-ιταλικὴν πνευματικὴν κίνησιν - Ἄπὸ τὸν ἑλληνικὸν
τύπον - Διαλέξεις ραδιοφωνικῶν σταθμῶν Μπάρι καὶ Ρώμης μηνὸς
Δεκεμβρίου. - Διάφορα

ROMA
Via Montello 5

1. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Σκύρου καὶ Καρυστίας κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: «Ἐνῶς ὁ χρόνος περνᾷ».
3. - Μ. ΒΑΛΣΑ, λογοτέχνη: «Ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδας».
4. - Γ. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας: «Ὁ 17ος αἰὼν τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας».
5. - Ν. Ν. ΔΡΑΚΟΥΛΙΔΟΥ, ἰατροῦ: «Ἑπιπέδη τῆς ἀνθρωπίνης μνήμης».
7. - Τ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ, δημοσιογράφου: «Ἡ νεώτερα Ἀίγυπτος καὶ ἡ συμβολὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν παροικιῶν καὶ μετὰ αὐτῶν πρώτης τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς».
8. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Σκύρου καὶ Καρυστίας κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: «Μετανοεῖτε».
10. - Μ. ΜΟΥΣΕΙΔΟΥ, ἰατροῦ, διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ Ἑγεία: «Εὐγονικὴ καὶ γάμος».
11. - Γ. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας: «Ὁ 18ος καὶ ὁ 19ος αἰὼν τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας».
12. - Π. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Τὶ εἶναι ἡ καθαρῶς».
14. - Α. ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ, Προέδρου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Ἡ σημερινὴ Θεσσαλονίκη».
15. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Σκύρου καὶ Καρυστίας κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: «Εὐγνωμοσύνη καὶ ἀχαριστία».
17. - Π. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, καθηγητοῦ, διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου Θράκης: «Ἡ Θράκη καὶ ἡ λαογραφία τῆς».
18. - Γ. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας: «Ὁ Δάντης καὶ ἡ ἐποχὴ του».
19. - Τ. ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ, δημοσιογράφου: «Ἡ σημερινὴ ἀξιοθαύμαστος πρόοδος τῆς Αἰγύπτου ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ ἡ Ἑλληγοαἰγυπτιακὴ φιλία καὶ συνεργασία».
21. - Κ. ΚΑΤΣΑΡΑ, νευρολόγου, ψυχιάτρου: «Ἡ χαρὰ στὰ παιδιὰ».
22. - Γ. ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ, πρώην Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν: «Περὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου».
23. - Γνώμαι καὶ κρίσεις διακεκριμένων Ἑλλήνων ἐπιστημόνων περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου.
24. - Ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Χρυσοστόμου.
25. - Γ. ΜΟΡΟ, καθηγητοῦ τῆς ἰταλικῆς φιλολογίας: «Τὸ ἔργον τοῦ Δάντου: Νέα Ζωή».
27. - Η. ΜΙΣΥΡΑΗ, δημοσιογράφου: «Σανταρόζα, ὁ ἥρωας τῆς Σφακτηρίας».
29. - Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Σκύρου καὶ Καρυστίας κ. κ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ: «Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον».

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ

Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοανθρώπου καὶ Σωτῆρος, ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴς μας κ. Μάριος Βαϊάνος, ἐζήτησε, πρὸς μετάδοσιν ἀπὸ τοῦ Ραδιοσταθμοῦ Μπάρι, τὰς γνώμας διακεκριμένων ἀντιπροσώπων τοῦ πνεύματος, περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ καὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ. Εἶναι τῷ ὄντι γνωστὸν ὅτι ἡ ἔλευσις τοῦ Σωτῆρος, πλὴν τῆς θρησκευτικῆς σημασίας, ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐξελιξέως τῆς οἰκουμένης: ἡ ἀποψὶς αὕτη ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρως τὸ ἀντικείμενον τῆς παρούσης ἐρεύνης.

Ἡ γνώμη τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διάπρεπτος νομομαθοῦς κ. ΣΤΕΛΙΟΥ ΣΕΦΕΡΙΑΔΟΥ:

«Διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐρώπην, γεγονὸς μεγάλης σημασίας εἶνε ὁ Χριστιανισμός. Ἡ διδασκαλία τοῦ ἱδρυτοῦ Του ἀνέτρεψε ὅλες τὰς ὡς τότε κρατοῦσας ἀρχάς, οἱ ὅποιες διεῖπον τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἦλθε σὲ ἐποχὴν, πού ὁ ἀνθρώπος ὠριμασμένος πλέον ἐζήτει κάτι τί. Καὶ Τὸν δέχθηκε. Ἐν συνεχείᾳ, μού ζητεῖτε καὶ ποῖον τὸ σπουδαιότερον γεγονὸς δι' ὅλον τὸν κόσμον: σᾶς σημειῶναι τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς. Μὲ αὐτὴν ἀνοίχθησαν εἰς τὸν κόσμον τότε νέοι ὀρίζοντες, οἱ ὅποιοι τόσῃ ἀναστάτωσιν ἔφεραν».

Ἡ γνώμη τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ πρώην Πρυτάνεως Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΒΟΡΕΑ:

«Σπουδαιότατον ἱστορικὸν γεγονὸς, εἶνε κατ' ἐμὲ ἡ Γέννησις τοῦ γνησίου πολιτισμοῦ, σπουδαιότατη δὲ ἡμερομηνία δι' ὅλον τὸν κόσμον θὰ ἦτο ἐκείνη καθ' ἣν οἱ ἀνθρώποι ἐν εἰλικρινεῖ συμπονοίᾳ θ' ἀπεφάσιζον ἀπὸ κοινοῦ προγράμματος ὁρμώμενοι ἀμετατρέπτου, νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἀληθοῦς προόδου καὶ πραγματικῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ ἀδελφότητος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν».

Ἡ γνώμη τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ καὶ ἱστορικοῦ συγγραφέως κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ:

«Εἶναι σπουδαιότατα γιὰ τὴν ἱστορίαν γεγονότα οἱ νῆκες μας εἰς τὸν Μαθαθῶνα καὶ τὴν Σαλαμίνα. Ἐπειτα καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Βασιλῆης - ἡ ὁποία συμβολίζει καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος. Θὰ σᾶς ἀναφέρω ἕνα ἀκόμα: τὸ ἐν γένει κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ, ὅτι δὲν «ὑπάρχει βάρβαρος ἢ δοῦλος» καὶ ὅτι ὅλοι εἶναι ἀνθρώποι, πλάσματα τοῦ Θεοῦ με ἴσα στὴ ζωὴ δικαίωματα, ἴσοι πρὸς ἀλλήλους - ἀνεξαρτήτως φύλων καὶ φυλῶν. Τὰ γεγονότα αὐτὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικοὶ σταθμοὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ὁ σημερινὸς πολιτισμὸς, ἡ ὑπαρξὶς μας».

Ἡ γνώμη τῆς ἐκλεκτῆς λογίας καὶ συγγραφέως κ. ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ:
 «Ὁ Χριστιανισμὸς γιὰ μένα εἶναι ἡ πιὸ δυνατὴ καὶ ἡ πιὸ ἐκφραστικὴ καὶ ἡ
 πιὸ σπουδαία ἀκόμη παρουσίασις τῆς ἱστορίας. Ἡ μεγάλη προσωπικότητά τοῦ Χριστοῦ
 ἔνωσε ὅλον τὸν κόσμον ποῦ ἦταν χωρισμένους, ἔδωσε καινούργιο περιεχόμενον στὰ ὑφι-
 στάμενα, καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα, καὶ μορφή στὸν Ἑλληνισμό».

Ἡ γνώμη τοῦ πρώην Ὑπουργοῦ Ἀντιλήψεως κ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΔΟΞΙΑΔΟΥ:
 «Σταματοῦν οἱ αἰῶνες μπροστὰ στὴ γέννησι τοῦ Χριστοῦ γιὰ τρεῖς αὐτὲς
 αἰτίες: α) διότι ἀπηλευθέρωσε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὸν ζυγὸ τυραννίας καὶ δουλείας,
 β) διότι ἐκήρυξε τὴν εἰρήνη καὶ τὴν συναδέλφωσι πρὸς ὅλους, καὶ γ) διότι ἀποκατέστησε
 τὴ γυναικα καὶ τῆς ἔδωσε τὴ θέσι ὄντος ἰσοτίμου καὶ ἰσαξίου μὲ τὸν ἄνδρα καὶ διέγινε
 τὴν ἀξία τοῦ παιδιοῦ. Καὶ διότι συνέδεσε τὴ θρησκεία μας καὶ ἔτσι διατηρήθηκε κατὰ
 τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἢ ἐθνότητά μας».

Ἡ γνώμη τοῦ διαπρεποῦς νομομαθοῦς καὶ ἐπιστήμονος κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΩΠ:
 «Δι' ὀλόκληρον τὸν κόσμον πιστεύω ὅτι γεγονὸς ἀξιοσημείωτον εἶναι ἢ ἐμφάνισις
 τοῦ Χριστοῦ, ἢ ὅποια ἐρρῦθμισε κι' ἐξακολουθεῖ νὰ ρυθμίζῃ τὸν βίον καὶ τὴν ἐξέλιξιν
 τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τὴν ἀρχαίαν πάλιν Ἑλλάδα καὶ μέχρι σήμερον ἢ ἐμφάνισις τοῦ
 Σωκράτους: ἐδημιούργησε μέγα μέρος τοῦ συγχρόνου πνευματικοῦ μας κόσμου».

Ἡ γνώμη τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας καὶ λογοτέχνου κ. ΗΛΙΑ
 ΒΟΥΤΙΕΡΙΔΟΥ:

«Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιτισμένης ἀνθρωπότητος θὰ μείνῃ ἀξέχαστος ἢ ἡμερο-
 μηνία: 25 Δεκεμβρίου 0001. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ νοιώθουμε
 ὅλοι μας ἄλλοιῶτα...»

Ἡ γνώμη τοῦ διακεκριμένου μουσικοσυνθέτου κ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΛΑΥΡΑΓΚΑ:
 «Γιὰ μὲ ἱστορικὸ γεγονὸς, ἀναγόμενον καθ' ὀλοκληρίαν στὴν παγκόσμιον ἱστορία,
 εἶναι ἢ ἡ γέννησι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἢ μεγάλη μορφή ἀνεστάτωσε κυριολεκτικῶς
 τὸ Σύμπαν καὶ τὸ ἔκαμε νὰ σκεφθῇ ἄλλοιῶς, καὶ ν' ἀλλάξῃ ἢ πορεία τῆς ζωῆς του».

Ἡ γνώμη τοῦ Συμβούλου τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως καὶ διακεκριμένου νομομα-
 θοῦς κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΡΕΙΤ:

«Ἡ μεγαλυτέρα μορφή τῆς ἱστορίας εἶναι ὁ Χριστός. Τὸ ὕψος τῶν ἰδεῶν του, ἢ
 διδασκαλία Του καὶ τόσα ἄλλα τῆς μεγάλης Του φυσιογνωμίας ἐπηρέασαν τὴν Ἀνθρωπό-
 τητά καὶ τῆς ἔδωσαν κάτι τὸ ἐντελῶς νέον καὶ καινούργιον. Αὐτὴ εἶναι ἢ γνώμη μου...».

Ἡ γνώμη τοῦ διαπρεποῦς συγγραφέως καὶ ἱστορικοῦ τοῦ Νεοελληνικοῦ θεάτρου
 κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΑΣΚΑΡΗ:

«Ὁ Χριστὸς δι' ἐμὲ εἶναι ἢ μεγαλυτέρα φυσιογνωμία τῆς ἱστορίας. Μοναδικὴ διὰ
 τὸ ὕψος Τῆς μορφή, ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ πέρασμα τῶν χρόνων καὶ πρώτη μεταξὺ τῶν
 μεγάλων γεγονότων. Σημειῶνω ὅμως καὶ τοῦτο: ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος... καὶ μεγα-
 λύτερος καλαμπουριστής. Παράδειγμα, ἐκεῖνο τὸ «Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ
 πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν».

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ραδιοφωνικὴ μετάδοσις τοῦ Προέδρου Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν
 κ. ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΜΑΛΑΚΑΣΗ.

«Ὅταν ρεμβάζω, ὅταν σχεδιάζω, ὅταν γράφω ἀραδιάζοντας στίχους ἢ πεζά, ἔχω
 μπροστὰ στὰ μάτια μου πάντα τοὺς ἀποδέχτες μου.

Καὶ εἶναι αὐτοὶ νέοι καὶ νέες, ὄριμοι καὶ γερασμένοι, ἓνας κόσμος ὀλόκληρος, ποῦ
 τὸν φαντάζομαι νὰ μὲ ἀκούῃ καὶ νὰ μὲ αἰσθάνεται. Καὶ ἐπειδὴ τὸν κόσμον αὐτὸν τὸν
 ἀγαπῶ, νομίζω πῶς κι' αὐτὸς ἀνταποκρίνεται. Καὶ δὲ μπορεῖ νὰ συμβαίῃ ἄλλοιῶτα.
 Ἐνα πλήθος ἔργα, στιχοῦργήματα ἢ πεζά, ὑστερογενῶν μου, ἀπηχοῦν τὸν παλιό μου
 ὀραϊκόκοσμον. Καὶ πῶς μὲ εὐφραίνει αὐτὸ καὶ πῶς μὲ ἱκανοποιεῖ! Μὲ γεμίζει ὑπερη-
 φάνεια καὶ χαρά.

Ἄν τὸ ἔργο τῶν παλαιότερων δὲν μεταδίνει μιὰ πνοὴ ζωῆς στοὺς νεωτέρους, τότε
 τὸ ἔργο αὐτὸ γεννήθηκε πεθαμένο. Μιλῶ σὰν ἐκπρόσωπος τῆς γενιᾶς μου, καὶ ὄχι
 σὰν Μαλακάσης μόνον.

Ἡ γενεὰ ἢ δική μου στὰ γράμματα ἔδωσε, τὸ μέτρο τῆς δυνάμεις τῆς. Εἶνε ἀλή-
 θεια πῶς τὸ παρέλαβε ἀπὸ τὴν ἀμέσως προηγηθεῖσαν γενεὰ, ἀλλὰ τὴν κορδέλλα τὴν
 ξετύλιξε. Καὶ τὸ ξετύλιγμα αὐτὸ συνεχίζεται. Νὰ γιατί ὅταν διαβάζω ὑστερογενῶν
 μου ἔργα ἱκανοποιοῦμαι: γιατί συνεχίζομαι. Νὰ γιατί ὅταν ρεμβάζω, ὅταν σχεδιάζω,
 ὅταν καταστρώνω, νὰ γιατί ἔχω μπροστὰ στὰ μάτια μου, νέους καὶ νέες, ὄριμασμέ-
 νους ἀνθρώπους καὶ γερασμένους ἀκόμα: τοὺς ἀποδέχτες μου.

Νέα ρόδα, νέοι ἄνθρωποι, νέες ζωές, ἀλλὰ τὰ ἴδια πάντα μεθυστικὰ ἀρώματα.

Χωρὶς ἐσᾶς ποῦ ἔρχεσθε πίσω μας, χωρὶς ἐσᾶς ποῦ θὰ σταθῆτε μπρὸς μας, κῆπος
 Μουσῶν δὲ θὰ ὑπάρξῃ. Ὅα μαραθῆ, θὰ ρημαξῆ, χέρσος ἀγρός, θὰ παρασταίῃ τὸ θάνατο.

Χαιρετῶ σὰ μίαν ἀπριλιάτικὴν ἡμέρα τὴν γενιὰ ποῦ μᾶς διαδέχεται. Ἄνεμοι βουνῶν,
 καὶ βουητὰ θαλασσῶν καὶ σφυρίγματα δασῶν, καὶ κελαρίσματα καὶ θροῖσματα καὶ που-
 λιῶν κελαϊδισμοὶ μία νέα ἀνοιξὴ προκαλοῦν γεμάτη δροσοβολήματα καὶ φῶτα.

Εἶμαι αἰσιόδοξος καὶ πιστεύω. Ὅα βρῶ πάντα τὸ ἐλπιδοφόρο βιβλίον καὶ θὰ τὸ
 γευθῶ καὶ θὰ τὸ ἀπολάψω. Ὅα μοῦ ἔρθῃ ἀπὸ δῶ — πᾶ, θὰ μοῦ ἔλθῃ ἀπὸ πάρα — κάτω,
 θὰ μοῦ ἔρθῃ ἀπὸ μακρύτερα, ἀπὸ πολὺ μακρὰ, θὰ μοῦ ἔρθῃ ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ
 κόσμου, ἀπὸ ὅπουδήποτε ἢ γλυκεῖα Ἑλληνικὴ φωνὴ θὰ τὸ ἐκπέμψῃ.

Καὶ ποῦ ἀλήθεια, αὐτὸ δὲν ἀκούεται!

Μοῦ ἔρχονται βιβλία καὶ ἀπὸ τὰ δύο ἡμισφαίρια γραμμένα στὴ μητρικὴν μου ὀμιλία.
 Ὅα τὸ διαλέξω ὅμως, νὰ ἔχουμε τὸ νοῦ μας. Ἄλλὰ γιὰ νὰ τὸ διαλέξω, γιὰ νὰ δια-
 λέγω, θὰ πῆ πῶς ὑπάρχει. Καὶ νὰ ποῖα εἶνε ἢ ἀπόλαψις τῆς ψυχῆς μου. Πῶς τὸ βρίσκω!

Πρὸς ἐκείνους λοιπόν, ποῦ καλλιεργοῦν τὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα — τοὺς κοντι-
 νούς καὶ τοὺς ἀπόμακρους — στέλνω τὸ πατρικὸν μου φίλημα.

ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΦΡΑΝΤΖΗΣ

Ραδιοφωνική διάλεξις τῆς Α. Σ. τοῦ Μητροπολίτου Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας ΑΝΔΡΕΟΥ

Ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς ἐγεννήθη εἰς Μεσοροῦγι τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων τῷ 1771 ἐκ πατρὸς Ἰωάννου Φραντζῆ. Ἀκολουθῶν οἰκογενειακὴν του παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ νεώτερος υἱὸς τῆς οἰκογενείας ἔδει νὰ ἀφοσιωθῆ εἰς τὸν μοναχικὸν βίον, εἰσῆλθεν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων εἰς τὴν τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου ἱερὰν Μονὴν μετονομασθεὶς κατὰ τὴν μοναχικὴν κουράν ἀπὸ Ἀνδρονίκου εἰς Ἀμβρόσιον καὶ ἐκπαιδευθεὶς ἐν αὐτῇ παρὰ τῶν μοναζόντων εἰς τε τὴν θύραθεν καὶ τὴν ἔσω Παιδείαν. Βαπτισθεὶς οὕτως ἐν τῇ θρησκευτικῇ καὶ ἐθνικῇ ἐκείνῃ κολυμβήθρα εἰς τὰ ἄχραντα ρεῖθρα τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοπατρίας ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς ἀγνὸς χριστιανός, αὐστηρὸς μοναχός, ἐμπνευσμένος κληρικὸς καὶ ἀφωσιωμένος πατριώτης.

Ἦτο πρῶτος ἐξάδελφος τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἱεράρχου τῆς Χριστιανουπόλεως, τοῦ Γερμανοῦ, οὗ ἡ μήτηρ ἐτύγγαθεν ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς του καὶ ὃν χειροτονηθέντα τῷ 1810 Μητροπολίτην Χριστιανουπόλεως, ἠκολούθησεν εἰς Τριφυλίαν ὡς Πρωτοσύγκελος αὐτοῦ.

Τὸ διέπον τὴν οἰκογένειαν τοῦτου πνεῦμα ἦτο ἡ τυφλὴ καὶ μέχρις αἵματος ἀφοσίωσις εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, διὰ τοῦτο δέ, ὅτε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1821, ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Πασᾶ τῆς Πελοποννήσου εἰς Τρίπολιν, «οἱ Δεσποτάδες καὶ Κοτσαμπάσηδες τοῦ Μωρηᾶ», βλέπομεν ὅτι προθύμως ἔσπευσεν ὁ Χριστιανουπόλεως Γερμανὸς εἰς Τρίπολιν, ἵνα διασκεδάσῃ τὰς ὑποψίας τοῦ τυράννου καὶ δώσῃ καιρὸν, εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ὅπως παρασκευάσωσι πληρέστερον τὰ τοῦ ἀγῶνος, ἀφήσας ὡς ἀντιπρόσωπον αὐτοῦ εἰς Κυπαρισσίαν, τὴν τότε Ἀρκαδιὰν ἐπικαλουμένην, τὸν ἐξάδελφον Πρωτοσύγκελον Ἀμβρόσιον Φραντζῆν. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν ἐν τῇ φυλακῇ Τριπόλεως θάνατον τοῦ πατριωτικωτάτου ἐκείνου Ἱεράρχου, τὸν ἐπακολουθήσαντα τὰς φρικτὰς καὶ ἀνηκούστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας, ἃς ἐν αὐτῇ ὑπέστη οὗτος, ἀνέλαβεν ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς τὴν γενικὴν ἀρχιερατικὴν ἐπιτροπείαν τῆς Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως.

Ψυχὴ τολμηρὰ, χαρακτήρ σταθερὸς καὶ ἀδαμάντινος, θέλησις τιμία, ἀποφυγοῦσα τὰ πέλματα τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν κολάκων, διπλωμάτης δεξιότητος, πολεμιστῆς γενναϊότατος, Ἑλλῆν ἀκραϊφνέστατος, χριστιανὸς φιλανθρωπότατος, ἰδοὺ ποῖος ὑπῆρξεν ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς.

Ἀπόγονος ὢν τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτου καὶ μυστικοσυμβούλου τοῦ μάρτυρος Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ, τοῦ συγγραψαντος ἐν ἔτει 1466 τὸ «Χρονικὸν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἐκκληρονόμησε παρὰ τοῦτου καὶ τὸ ἱστορικὸν τάλαντον καὶ τὴν κριτικὴν ἀντίληψιν, ὡς βλέπομεν ἐν τῇ τετρατόμῳ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἣν συνέγραψε καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅλως ἀντικειμενικῶς καὶ ἀκριβοδικαίως ἐκθέτει, περιγράφει καὶ διαζωγραφεῖ γεγονότα καὶ πρόσωπα, καὶ ἄνευ τῆς ὁποίας πολλὰ σημεῖα τοῦ πολυχρονίου καὶ πολυωδύνου ἐκείνου

ἀγῶνος θὰ ἔμενον σκοτεινά. Ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἐπισφράγισμα οὔσα τῶν μεγάλων τοῦ ἀνδρὸς ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους ἀγῶνων, εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὰ περιλαμπρα δώματα τῆς Ἑλληνικῆς εὐκλείας καὶ ἀθανασίας.

Κατηχηθεὶς ἀπὸ τοῦ 1817 εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀναδείκνυται ὢν ἐκ τῶν ἐπισημοτάτων καὶ δραστηριοτάτων μελῶν αὐτῆς. Πρωτοστατεῖ μετὰ τοῦ Παπαφλέσσα, τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, τοῦ Ἀνδρέου Ζαῖμη, τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη εἰς πᾶν μυστικοσυμβούλιον ἐθνικόν, εἰς πᾶσαν ἐπιχείρησιν πολεμικὴν, εἰς πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τοῦ ἀγῶνος πληγῶν, εἰς πᾶσαν ἀλληλογραφίαν μετ' ἐπισήμων ξένων ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος. Ὡς γερουσιαστής, κατὰ τὸν ἀγῶνα, ὡς μέλος τῶν ἐθνοσυνελεύσεων, ὡς γενικὸς ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος Χριστιανουπόλεως, σημειώνει δρᾶσιν ζηλευτὴν.

Ἐψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 25 Μαρτίου 1821 εἰς Σουλιμᾶν Τριφυλίας καὶ ἐκείθεν ὁ στρατηγικὸς καὶ διπλωματικὸς αὐτοῦ νοῦς κατεστρατήγησε τῶν ἀγάδων τῆς Ἀρκαδιᾶς καὶ ἐπέτυχε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ ἀπομακρύνῃ ἐν σπουδῇ τοὺς Τούρκους ἐκ Κυπαρισσίας καὶ νὰ ἐγκλείσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου δι' εὐφυοῦς τεχνάσματος, χωρὶς νὰ χυθῆ οὐδὲ ρανὶς ἑλληνικοῦ αἵματος ἐν αὐτῇ. Μετέσχεν δὲ αὐτοπροσώπως τῶν μαχῶν Λάλα, Τριπολιτσᾶς, Νεοκάστρου, Μεθώνης ὡς καὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τῶν ἡρωϊκῶν τῆς Τριφυλίας τέκνων, τοῦ Γρηγοριάδη, τοῦ Παπατσώρη, τοῦ Ἀναστασοπούλου, τοῦ Μελίου, τοῦ Ντούφα, τοῦ Καλατζῆ καὶ τῶν λοιπῶν Ντρέδων τῆς Τριφυλίας τιμᾶ τὸ τῆς ἐπαρχίας ἡμῶν ὄνομα, καὶ δίδει ἀφορμὴν ὅπως ἀναποληθῶσιν αἱ εὐκλεεῖς καὶ ἡρωϊκαὶ ἡμέραι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος ἐπέπρωτο ὁ μέγας οὗτος πατριώτης νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ καταδικασθῆ ὡς προδότης κατὰ τὸ 1834, καὶ νὰ φυλακισθῆ ἐπὶ τρίμηνον εἰς τὰ ἀνήλια κελλία τῶν φυλακῶν τοῦ Παλαμηδίου, τῆς Ἀκροναυπλίας καὶ τοῦ Μπουρτζίου μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, Πλαπούτα, Παπατσώρη, Γρίβα καὶ Ἀποστολάρα. Ἄλλ' ἡ μεγάλη χειρονομία τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, παρασχόντος εἰς αὐτοὺς χάριν, ἔσωσε τὴν ζωὴν αὐτῶν καὶ τὴν τιμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοιοῦτου δεινοῦ στιγματισμοῦ.

Ὁ ἱερός κληρὸς καὶ ὁ εὐσεβὴς λαὸς τῆς Μητροπόλεως Χριστιανουπόλεως, τῆς ἀπὸ τοῦ 1833 μετονομασθείσης εἰς Ἐπισκοπὴν Τριφυλίας καὶ Ὀλυμπίας, ἐπιμόνως ἐζήτην τὴν εἰς Ἀρχιερέα χειροτονίαν του, ἣτις ἀσφαλῶς θὰ ἐπετυγχάνετο, ἐὰν εἶχον ἀποκατασταθῆ αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, αἵτινες σχέσεις μόνις τῷ 1850 ἀπεκατεστάθησαν καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1852 οὐδεμία ἀρχιερατικὴ χειροτονία ἐν Ἑλλάδι ἐγένετο.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἤρεμος πλέον καὶ γαλήνιος με ἀναπεπαυμένην τὴν συνείδησιν ὅτι ἐξέπληρωσε τὸ καθῆκον αὐτοῦ καὶ ἠξιώθη, νὰ ἴδῃ ἐλευθέραν καὶ βασιλευούσαν τὴν πατρίδα, ἀφοῦ συνέγραψε τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ διήγησε τὰ ὑπολειπόμενα τοῦ βίου αὐτοῦ ἔτη ἐν τῇ διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ ἐν τῷ καθεδρικῷ τῆς Τριφυλίας Ναῶ, κατῆλθε πλήρης ἡμερῶν ἐν ἡλικίᾳ ὀγδοήκοντα ἑτῶν εἰς τὸν τάφον,

τὴν 21 Ἰουλίου τοῦ 1851, συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ διὰ θαλερῶν δακρῶν προπεμφθεὶς εἰς τὴν τελευταίαν ἐπίγειον κατοικίαν παρὰ τῶν Τριφυλιῶν, μεθ' ὧν τόσον στενωῶς συνέδεσε τὴν Ἱστορίαν καὶ τὴν ζωὴν του.

Τὰς ἰδιωτικὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀρετὰς καὶ δὴ τὸ φιλελεῆμον καὶ φυλεὺσπλαχρον αὐτοῦ δὲν ἀναφέρω, ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ στρέψη ὁ ἀοίδιμος Πρωτοσύγκελος Ἀμβρόσιος Φραντζῆς ὀργίλον ἐπ' ἐμὲ βλέμμα ὡς τὰ μυστικὰ αὐτοῦ ἀσεβῶς δημοσιεύοντος. Ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ χεὶρ ἠγγόνει τὰς ὑπὸ τῆς δεξιᾶς ποιουμένας ἐλεημοσύνας. Ἄλλ' ἐγὼ παραλείπω τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, διότι περὶ τούτων οἱ εὐεργετηθέντες καὶ ἄκοντος αὐτοῦ ἐλάλησαν καὶ στεντορεῶς ἐβόησαν.

Οὕτω λοιπὸν ἔτι ἄπαξ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ Ἱερὰ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἥτις καὶ διωκομένη καὶ ἰσχυρὰ καὶ δουλωθεῖσα, ἔδειξε τὴν ἀγιότητα αὐτῆς, δοῦσα διωκομένη μὲν τοὺς μάρτυρας, ἰσχυρὰ τοὺς φωστῆρας καὶ διδασκάλους τῆς πίστεως καὶ δουλωθεῖσα κληρικούς τοιοῦτους, οἷος ὁ Ἀμβρόσιος Φραντζῆς, οἴτινες καὶ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐτοίμως ὑπὲρ τῶν ποιμνίων των ἔθνον, εἶναι ἀξία τῆς βαθυτάτης ἡμῶν εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς εὐκρινεστάτης στοργῆς, διότι ἐχρησίμευεν οὕτως ἡ Ἱερὰ Κιβωτός, ἐν ἧ κατὰ τὸν δεινὸν ἐκεῖνον τῆς δουλείας καὶ τῆς ἐπαναστάσεως κατακλυσμὸν διεσώθησαν ἀλώβητα καὶ ἀκέραια τὰ εὐγενέστατα ἰδανικὰ τῆς πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ - ΑΛΛΟΙ ΘΕΟΙ

Ραδιοφωνικὴ ὁμιλία τοῦ λογοτέχνου καὶ δημοσιογράφου κ. ΠΑΥΛΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Εἰς προσοχήν! Ἡμέρα τοῦ παιδιοῦ. Ἀγγελοι φτερουγίζουν, καὶ σήμερα ἐπάνω ἀπὸ τὸ λίκνον του, ὅπως ἐφτερουγίζαν καὶ τότε ἐπάνω ἀπὸ τὴ φάτνη, ὅπως θὰ φτερουγίζουσαν εἰς αἰῶνας αἰῶνων ἐπάνω ἀπὸ τὸ κρεββάτι τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ λίκνον ἐπέρασαν οἱ θεμελιωταὶ θρησκείων. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐξεκίνησεν ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Αὐτὸ ἐγνώρισαν βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες, ὅσοι ἔχουν θέσει τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός τους στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος. Παιδί ὑπῆρξε καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀγαθότητα τοῦ παιδιοῦ διετήρησε στὴ ζωὴ του, τὰ παιδιὰ περιέβαλε μὲ τὴν ἀγάπην του, μὲ τὴν ψυχὴν τοῦ παιδιοῦ μᾶς ἐκάλεσε νὰ βαδίσωμε πρὸς τὴ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τὰ γηρατεῖα τὸν ἐτρόμαξαν. Φοβήθηκε τὴ φθορὰ καὶ τὴν κακία πού τὰ βαραίνει κάποτε, τὴν ὀλιγοπιστία καὶ τοὺς συμβιβασμούς

τους. Καὶ βιάσθηκε ν' ἀνέβῃ τὸν Γολγοθᾶ πρὶν ἀκόμη αἰσθανθῆ τὸ παγερὸ φύσημά τους.

Ἡ Βηθλεὲμ δὲν εἶνε ἀπλή σύμπτωσης. Εἶνε ἕνα σύμβολον. Ἡ θεοποίησις τοῦ παιδιοῦ. Ἡ φάτνη τῆς δίνει τὸ πρόσταγμα: Ἐνα παιδί εἶνε ἐδῶ μέσα. Εἰς προσοχήν! Ἐρχεται νὰ μᾶς πῆ ὅτι σὲ κάθε κούνια κλαυθμηρίζει καὶ μιὰ μικρὴ θεότης.

Εἰς τοὺς καιροὺς αὐτοὺς δὲν ὑπάρχουν μάγοι, οὔτε ἄστρα φωτίζουν τὸ δρόμο μας. Ὁ οὐρανὸς κρατεῖ ἐπίμονα τὰ μυστικά του καὶ κανεὶς δὲν ξέρει ἂν ἡ νεογέννητη αὐτὴ ζωοῦλα πού κινεῖ τὰ μπρατσάκια τῆς ἀναζητῶντας τὸν μητρικὸ μαστό, δὲν θὰ εἶναι αὐριο ὁ μεγάλος ὁδηγός μας πρὸς τοὺς δρόμους τῶν πεπωμένων. Ἐτσι κινεῖται τὰ χέρια ἕνας Ἀλέξανδρος, ἔτσι τὰ κίνησε ἕνας Παστέρ.

Ἡ σημερινὴ ἡμέρα δὲν μᾶς ἀνήκει. Εἶνε ἡμέρα τοῦ παιδιοῦ. Ἐρχεται νὰ μᾶς μιλήσῃ διὰ τὰς ὑποχρεώσεις τῆς γενεᾶς πού φεύγει πρὸς ἐκείνην, πού θὰ πάρῃ αὐριο τὴ θέση τῆς. Νὰ μᾶς ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ παιδί. Ἡ ὀργάνωσις τῆς προστασίας του ἀποτελεῖ τὸ κριτήριον μιᾶς κοινωνίας. Ἡ προστασία δὲ αὐτὴ δὲν εἶνε μόνον τὸ χριστόφωμο καὶ τὸ φορεματάκι πού θὰ θυμηθοῦμε νὰ τοῦ δώσουμε τὴν ἡμέρα τῶν Χριστουγέννων. Ἄλλο ἢ φιλανθρωπία, καὶ ἄλλο ἢ προστασία τοῦ παιδιοῦ. Ἀνάγκη φιλανθρωπίας ἔχουν ὅλες οἱ ἡλικίες. Γιὰ τὸ παιδί ὅμως δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Χρειάζεται καὶ τὴ στοργὴ μας. Δὲν ἐξοφλεῖ κανεὶς μὲ τὴν ἐλεημοσύνη τὰς ὑποχρεώσεις πού ἔχει ἀπέναντί του. Τοῦ ὀφείλομε λατρεία καὶ εὐλάβεια. Σ' αὐτὸ θὰ δώσουμε τὴ πρώτη σειρὰ στὴ ζωὴ καὶ μεῖς θὰ τὸ καμαρώσουμε ἀπὸ τὰ τελευταῖα καθίσματα. Αὐτὸ θὰ προηγήται καὶ μεῖς θὰ ἀκολουθοῦμε. Αὐτὸ θὰ χαίρεται καὶ μεῖς θὰ αἰσθάνομε ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Αὐτὸ θὰ γελά καὶ μεῖς θὰ γελοῦμε μαζί του. Εἶνε ὁ μικρὸς θεὸς μας καὶ θὰ τὸν προσκυνοῦμε. Στὴ θεότητα τοῦ παιδιοῦ ἐπίστευσαν οἱ λαοὶ πού ἀνέβηκαν στὶς ἀνώτατες βαθμίδες τῆς προόδου. Ὅλοι καὶ ὅλα γι' αὐτό. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξεκίνησαν. Στὸ παιδί ἐστήριξαν τὶς ἐλπίδες διὰ τὴν αὐριο καὶ τὸ προετοίμασαν γιὰ νὰ τοῦ ἐμπιστευθοῦν τὴν κληρονομία. Λαχτάρησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν κούνια του. Στάθηκαν στὸ πλευρὸ του σὲ κάθε του βῆμα. Κατεδίωξαν τοὺς δύο μεγάλους ἐχθρούς του, τὴν ἀρρώστεια καὶ τὴν πλῆξι. Τοῦ γέμισαν μὲ παπαροῦνες τὰ μαγουλάκια του καὶ τοῦ ἔμαθαν τὴν τέχνην τοῦ γέλιου. Τοῦ ἔμαθαν τὸ πᾶν. Γιατὶ τὸ γέλιο εἶνε ὁ δημιουργὸς τῶν μεγάλων ἔργων, τῶν μεγάλων ἀνθρώπων, τῶν μεγάλων ἐποχῶν. Μάγοι ἔγιναν ὅλοι καὶ κατέθεσαν τὰ δωρά τους στὰ πόδια τοῦ παιδιοῦ. Τοῦ ἐστόλισαν μὲ τὴ χαρὰ τὸ ὀλοπράσινο δένδρον τῆς ζωῆς, τοῦ ἐχάρισαν τὰ φῶτα,

χρώματα, θεάματα. Ἐπνίξαν τὴν ἀνία πού μαρτύνει τοὺς ἐνθουσιασμούς καὶ κυρτῶνει τοὺς ὄμους, ἐγέμισαν μὲ χαρὰ τὴν ψυχὴν του, χαρὰ ἀνέβλυσε ἀπὸ ὅλο τὸ εἶναι του, μὲ τὴν συντροφία τῆς χαρᾶς πῆρε τὸ δρόμον τῆς ἐπιτυχίας.

Ἐρευνῶ τὰ δικά μας κατὰστιχα. Τὸ λαβεῖν καὶ τὸ δοῦναι μᾶς μὲ τὸ παιδί. Τὶ τοῦ ἔχουμε δώση; Ὑπάρχει ἡ «Ἐβδομάς τοῦ παιδιοῦ», πού συμπίπτει μὲ τὶς ἡμέρες αὐτῆς τῶν Χριστουγέννων, ὅπως ὑπάρχει καὶ ἡ ἐβδομάς τοῦ ζώου. Ὁ χρονικὸς προσδιορισμὸς δὲν μαρτυρεῖ ἄρα γε τὴν ἀκτῖνα τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς κοινωνίας μας πρὸς τὸ παιδί; Ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴν ἐβδομάδα τί τοῦ προσφέρουμε; «Ἀκατάλληλα» εἶναι τὰ θεάματα τῆς ἡμέρας. Κατάλληλος δὲν εἶνε παρὰ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, εἰς τὸν ὅποιον ὀδηγεῖται κάθε Κυριακὴ. Πού εἶνε τὸ χαρούμενον θεάματός σου; Οὐτ' ὁ Φασουλῆς εἶνε πρόθυμος νὰ τὸ διασκεδάσῃ. Πού εἶνε οἱ συγγραφεῖς, πού θὰ πλάσουν τὸ παραμῦθόν σου, οἱ σκηνοθέται καὶ οἱ ἠθοποιοί, πού θὰ τὸ ζωντανέψουν, οἱ μουσικοὶ, πού θὰ τοῦ δώσουν τὸ εὐθυμο τραγοῦδι, ὁ κόσμος τῶν μεγάλων, πού θὰ ἀφιέρωσῃ τὴν τέχνην του γιὰ τὸ παιδί; Πῶς θὰ χαρῆ τὴ σημερινὴν του ἡμέρα; Δὲν βλέπω τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γλυκά...

Θὰ μᾶς καθίσῃ ὅμως κάποτε τὸ παιδί στὸ σκαμνὶ καὶ θὰ μᾶς κρίνῃ, ὅπως ἐμεῖς κρίνομε αὐτούς, πού προηγήθησαν στὸ δρόμον μας. Θὰ μᾶς καθίσῃ καὶ θὰ μᾶς πῆ: Δὲν ἐνδιαφερόθηκατε γιὰ τὴν χαρὰ μου, δὲν μοῦ ἐμάθατε νὰ γελοῦ. Σκυθρωποὶ ἐσεῖς, μοῦ ἐδώσατε τὴν κατῆφειά σας, καὶ στὴ δική σας κυρτωμένη γενεὰ προσθέσατε μιὰ ἀκόμη γενεὰ κυρτωμένων ἀνθρώπων. Ἐνα τέτοιο κατηγορητήριο νὰ μὴ μᾶς βαρύνῃ. Θεμελιώνοντας τὸ παλάτι τῆς χαρᾶς τοῦ παιδιοῦ, θεμελιώνουμε τὸ παλάτι τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, πού δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε ἔργον χαρούμενων ἀνθρώπων. Γιὰ μιὰ τέτοια οἰκοδομὴ ἀξίζει νὰ προσκομίσουμε ὅλο τὸ λιθάρι μας.

ΙΤΑΛΟΙ ΦΙΛΕΛΛΗΝΕΣ

ΣΑΝΤΑΡΟΖΑ, Ο ΗΡΩΑΣ ΤΗΣ ΣΦΑΧΤΗΡΙΑΣ

Ραδιοφωνική διάλεξις τοῦ δικηγόρου καὶ δημοσιογράφου κ. ΗΛΙΑ ΜΙΣΥΡΛΗ

Ὁ Κόμης Σανταρόζα στάθηκε ἀναμφισβήτητα μιὰ ἀπὸ τὶς εὐγενικώτερες καὶ ἡρωϊκώτερες φυσιογνωμίες, ἀνάμεσα στὸ πλῆθος τῶν φιλελλήνων ποὺ ἔδρασαν καὶ θυσιάστηκαν γιὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἀνεξαρτησία.

Πατριώτης εἰλικρινῆς καὶ τολμηρὸς ὑπερασπιστὴς τῶν λαϊκῶν ἀληθειῶν, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ σταθεῖ ἀπλὸς θεατὴς στὸ μέγαλον ἀγῶνα, τοῦ ἀδελφοῦ ἔθνους — ὅπως ἔλεγε τὴν Ἑλλάδα —, αὐτὸς ποὺ στάθηκε ὁ πρόδρομος τῆς Ἰταλικῆς λευτεριάς ἀπὸ τὸν Αὐστριακὸ ζυγὸ.

Ἀνῆκε στὴ γενιὰ ἐκείνη ποὺ ἐμπνεόταν, ἀπὸ τὰ ἰδανικὰ τῆς λεύτερης πατρίδας καὶ ἀδελφότητος τῶν λαῶν. Στὴ γενιὰ ἐκείνη ποὺ τῆς γίνηκε ἀρχηγός, βάζοντας μοναδικὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του, τὸ ξεσκλάβωμα καὶ τὴν ἔνωση τῆς Ἰταλίας. Γιὰ τὴ κατάρχηση καὶ τὴ πραγματοποίηση τοῦ ἰδανικοῦ του τούτου, ἡ βασανισμένη ἀπὸ τὴ δίψα τῆς δόξας ψυχὴ του, τὸν ἐσπρωξε στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Πεδεμοντίου κι' ἐπειτα στὴ θλιβερὴ ἐξορία ποὺ τὸν ἔφερε στὴν Ἑλλάδα, μέχρι τοῦ ἐπικοῦ τάφου τῆς Σφαχτηρίας.

Δὲ μποροῦμε ὅμως νὰ τὸν χαρακτηρίσουμε καὶ ἐξημμένο γιατί καὶ στὶς δυσκολώτερες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, στὶς μεγαλύτερες ἐξορμήσεις καὶ ἀπογοητεύσεις, δὲ ξεχνάει τὰ καθήκοντα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις του. Ἄν καὶ ἔχει ἀφιερῶσει τὴ ζωὴ του στὴ πατρίδα, δὲν ξεχνάει πὼς εἶναι πατέρας καὶ σύζυγος, ἀλλὰ πάντοτε ἐλπίζει νὰ τοὺς ξανάβρει στὴ ξεσκαλωμένη πιά, ἀπὸ τοὺς ξένους δυνάστες, πατρικὴ γῆ. Ἡ ἰδιαιτέρη ἀλληλογραφία του καὶ τὰ βιβλία του «Ἐξομολογήσεις», «Ἡμερολόγιο», «Φιλολογικὰ Σημειώματα» καὶ «Περὶ τῶν Ἑλπίδων τῶν Ἰταλῶν» μᾶς δίνουν ἀνάγλυψη τὴ ψυχὸσύνθεση τοῦ Σανταρόζα.

Ὁ Κόμης Σαντόρε τοῦ Ρότσι τοῦ Σανταρόζα γεννήθηκε στὸ Σαβιλλιάνο τῆς Ἰταλίας, στὶς 18 Νοέμβρη 1783. Νεαρὸς ἀκόμη ἀκολούθησε τὸν πατέρα του στὸ πόλεμο τῶν Ἀλπεων καὶ κατόπι στὶς μάχες κατὰ τοῦ Ναπολέοντα. Σὲ ἡλικία 24 χρονῶν ἔγινε Δήμαρχος τοῦ Σαβιλλιάνο καὶ ἀργότερα Ὑπονομάρχης Σπέτσιας. Ἐκανε θαυμαστὲς μελέτες πρὸ πάντων κλασικῆς, ὅπου γνώρισε βαθιὰ κι' ἀγάπησε τὴν Ἑλλάδα. Ἐγραψε δὲ πολιτικὰ καὶ φιλολογικὰ ἔργα ποὺ ἀναφέρουμε πρὸ πάντων.

Ἡ πνοὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης κι' ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς του φλόγισαν τὴ φιλελεύθερη ψυχὴ του, καὶ τὸν ἔφεραν στὸ κίνημα τοῦ Πεδεμοντίου τὸ 1821, ὅπου ἔγινε ἀρχηγὸς καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβέρνησης. Δυστυχῶς ἡ Ἐπανάσταση δὲν εἶχε λαϊκὸ χαρακτῆρα καὶ οἱ σύντροφοί του τὸν ἐγκαταλείψανε καὶ τὸ κίνημα ἀπότυχε. Ἡ πίεση τῶν Αὐστριακῶν τὸν ἀναγκάζει νὰ πάρει

τὸ δρόμο τῆς θλιβερῆς ἐξορίας. Ἀρχικὰ στὴν Ἑλβετία, κατόπι στὴ Γαλλία καὶ τέλος στὴν Ἀγγλία, ἀπ' ὅπου καὶ ξεκίνησε γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀποτυχία τοῦ κινήματος καὶ οἱ δύσκολες μέρες τῆς ἐξορίας τὸν ἔχουν ἀπογοητέψει. Μὲ πίκρα βλέπει πὼς δὲ μπορεῖ νὰ κάνει πιά τίποτα γιὰ τὴν ἀγαπημένη του πατρίδα κι' ἀποφασίζει νὰ πολεμήσει γιὰ τὴ λευτεριά τῆς ἀδελφῆς Ἑλλάδας, ποὺ τότε ἔπαιζε τὸ μεγάλο τῆς παιχνίδι. Ἐτσι δίνει μιὰ διέξοδο στὴν ἀνήσυχη ψυχὴ του, τὴ γεννημένη γιὰ δράση καὶ πολυτάραχους ἀγῶνες.

Τὴν ἀπόφασή του τούτη, ποὺ πλέρια ἀνταποκρίνεται στὸ πνεῦμα καὶ τὴ ψυχὴ του δικαιολογεῖ ξεκάθαρα σ' ἕνα γράμμα του στὸ φίλο του Κουζέν: «... Ἐγὼ τὴν ἀγαπῶ (τὴν Ἑλλάδα) μὲ μιὰ ἀγάπη ποὺ ἔχει κάτι τὸ ὑπέροχο. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, καλὸς καὶ γενναῖος, ποὺ ἔζησε αἰῶνες δουλείας, εἶναι δικὸς μας ἀδελφός. Εἶναι κοινὲς οἱ τύχες τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδας, κι' ἐπειδὴ δὲ μπορῶ νὰ κάμω τίποτα γιὰ τὴ πατρίδα μου, ἔχω ὑποχρέωση ν' ἀφιερῶσω στὴν Ἑλλάδα τὰ λίγα χρόνια τῆς δυνάμης ποὺ μοῦ μένουν». Στὸ δὲ Φώσκολο γράφει: «Εὐχομαι νὰ μπορέσει ὁ Θεὸς νὰ μᾶς ἐνώσει, κάτου ἀπὸ τὸν οὐρανὸ τῶν δύο χωρῶν ποὺ ἀγαπῶ».

Ὁ Σανταρόζα ὑπῆρξε καλὸς φιλέλληνας, γιατί ἦταν εἰλικρινῆς Ἰταλὸς στρατιώτης, κι' ὁ φιλελληνισμὸς του, πηγάζει ἀπὸ βαθειὰ πεποίθηση καὶ αὐστηρὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν δύο λαῶν, ποὺ τοὺς θέλει λευτερωμένους ἀπὸ τὸν ξένο ζυγὸ.

Παίρνοντας τὴν ἀπόφασή του, ὁ Σαντόρε ἀμέσως ἦρθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἡγέτη τοῦ Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου, Ἀνδρέα Λουριώτη, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ζήτησε ἐπίμονα νὰ σταλεῖ στὴν Ἑλλάδα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ γράμμα ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Λουριώτης καὶ τοῦ μιλοῦσε γιὰ τὶς κακουχίες ποὺ θὰ εὑρίσκε καὶ πὼς θὰ τοῦ ἦταν δύσκολο νὰ ζήσει ἐκεῖ. Παρ' ὅλες τὶς ἀπογοητευτικὲς πληροφορίες ὁ μέγας φιλέλληνας ἐπιμένει καὶ πιέζει τὸ Κομιτάτο νὰ τὸν στείλει τὸ συντομώτερο. Τὸ Κομιτάτο ἐχτιμῶντας τὸ φιλελληνισμὸ καὶ τὰ μεγάλα διπλωματικὰ του προσόντα, τὸν συνιστᾷ θερμὰ στὸ Πρόεδρο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, Κουντουριώτη καὶ τοῦ προτείνει νὰ τὸν πάρει γιὰ ἰδιαιτέρου τοῦ μυστικοσύμβουλο. Γιωμαῖτος χαρὰ κι' ἀνυπομονησία, φεύγει στὶς 5 Νοέμβρη 1824 ἀπὸ τὴν Ἀγγλία μαζὺ μὲ τὸ φίλο του Κολλένιο, καὶ στὶς 10 Δεκέμβρη φτάνει στὸ Ναύπλιο καὶ παρουσιάζεται στὴ Προσωρινὴ Κυβέρνηση. Τοῦ ὑπόσχονται νὰ τὸν διαθέσουν, ἀλλ' ὄχι ἀμέσως.

Στὸ διάστημα τῆς ἀναμονῆς ταξιδεύει μὲ τὸ μηχανικὸ Κολλένιο στὴν Ἐπίδαυρο, στὴν Αἴγινα καὶ τέλος στὴν Ἀθήνα. Τόσο δὲ γοητεύεται ἀπὸ τ' ἀρχαῖα εἰρεπία καὶ πρὸ πάντων τῆς Αἴγινας καὶ τοῦ Σουνίου, ὥστε νὰ γράφει στὸ Μαρκήσιο Ντὲ Πρέ: «... Ὁμολογῶ ὅτι ἀρκεῖ ἡ θέα τῶν μεγαλοπρεπῶν τούτων τεμένων γιὰ νὰ ἔχω τὴν ἱκανοποίηση τῆς ξενητεῖάς μου». Ὁ ἐρχομὸς του στὴν Ἀθήνα συνέπεσε μὲ τὴν ἐτοιμαζόμενη ἐπιδρομὴ κατὰ τοῦ Ὀδυσῆα Ἀντρούτσου, ποὺ ἀπότυχε χάρη στὴ τέλεια ἄμυνα ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ Σανταρόζα.

Τὸ φύλλο τῆς 18 Φεβρουαρίου 1825 τῆς Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηναίων γράφει γιὰ τὴ ζωὴ του στὴν Ἀθήνα: «Ἐνας Εὐρωπαῖος ὀνομαζόμενος Κόμης Σανταρόζα, ὁ ὁποῖος

εύρσκεται ἐδῶ καὶ ἦτο ἔτοιμος νὰ φύγη διὰ τὸ Ναύπλιον, βλέπων τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἀθηναίων νὰ ὑπερασπισθῶσιν τὴν πατρίδαν των, ἀνέβαλε τὸ ταξιδίον του καὶ ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσῃ μετ' αὐτῶν πολιορκημένος, καὶ νὰ ἀποθάνῃ μαζὺ τους. Προσέφερον ἑαυτὸν εἰς τὴν τοπικὴν Διοίκησιν, ὅπως τὸν διαθέσῃ καὶ χρησιμοποίησῃ ὡς αὕτη ἐνόμιζε καταλληλότερον καὶ πλήρως χαρᾶς διέσχιζε τὴν ἀγορὰν τραγουδῶν τὸ ΕΛΛΗΝΟΠΑΙΔΕΣ τοῦ Ρήγγα Φεραίου».

Ὅταν πιά δὲν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος γιὰ τὴν Ἀθήνα, ὁ Σαντόρε ξαναγυρίζει στὸ Ναύπλιο, περιμένοντας χωρὶς καμιὰ βεβαιότητα, νὰ τὸν διαθέσῃ κάποιος ἢ Κυβέρνηση ὅπως τοῦ ὑποσχόταν. Ἡ κατάσταση αὕτη τὸν εἶχε ἀπογοητεύσει σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε νὰ λείπει στὸ Σούτζο πῶς δὲν περιμένει παρὰ νὰ πεθάνῃ, ἀφοῦ δὲ μπορεῖ νὰ κάνει τίποτα γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὅπως μὲ πάθος ποθοῦσε.

Πολλοὶ βιογράφοι του, τὴ στάση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης τὴν ἀπέδωκαν σὲ ἔλλειψι προσοχῆς καὶ σ' ἀμέλεια. Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι ὅτι φοβόταν νὰ διαθέσῃ τὸ Σανταρόζα, πρόσωπο τόσο γνωστὸ, σὲ ἐπίσημη θέση ἀντάξια τῆς προσωπικότητάς του, γιὰ τὴν φοβόταν μήπως προκαλέσῃ τὴν ὀργήν τῆς «Ἀγίας Συμμαχίας», ποὺ κυριαρχοῦσε τότε σ' ὅλο τὸν κόσμον. Ἡ γνώμη τούτη ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι τοῦ ζήτησαν ν' ἀλλάξῃ τ' ὄνομά του καὶ τὸ ἔκανε μὲ εὐχαρίστηση, δειχόντας ἔτσι ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν προσωπικὴν του ἀφιλοκέρδεια. Γιὰ τὴν περίοδο αὕτη τῆς ζωῆς του γράφει στὸ φίλο του Πέκκιου: «Ὅλα προλέγουν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ εἶναι σοβαρὸς. Θὰ πάρω μέρος ὡς ἐθελοντῆς γιὰ νὰ εὐχαριστήσω ἐκείνους ποὺ ἔχουν δικαίωμα νὰ μοῦ ζητήσουν αὕτη τὴ χάρη. Θὰ πάρω τὸ ὄνομα Ντὲ Ρότσι... Προτιμῶ νὰ καταταχθῶ ὡς ἀπλὸς στρατιώτης γιὰ τὴν ἔτσι μόνον ἢ ζωὴ αὕτη μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ κάτι τὸ εὐχάριστον».

Τὴν ἀπόφασίν του νὰ καταταχθῆ ὡς ἀπλὸς στρατιώτης ἐπανόλαβε καὶ στὴ συνάντησίν του μὲ τὸν Πρόεδρον Κουντουριώτη, ὁ ὁποῖος δὲν τὸν ἐγνώριζε προσωπικῶς. Ἀξίζει νὰ παραθέσουμε τὴν ὠραία συνάντησιν γιὰ τὴν εἰκόνα τοῦ στρατηγοῦ καὶ τὴ συγκινητικὴ στιχομυθία ποὺ ἀκολούθησε, ὅταν ὁ Σανταρόζα παρουσιάστηκε μαζὺ μὲ πολλοὺς ἄλλους φιλέλληνας γιὰ κατάταξιν, χωρὶς νὰ δηλώσῃ τὴν ταυτότητά του. Στὴ στιχομυθία αὕτη φαίνεται ὁ ἀγνὸς φιλελληνισμὸς του ἔξω ἀπὸ κάθε οἰκονομικὸ ὄφελος καὶ τιμὴς, ὅπως συνήθως γινόταν τότε ἀπὸ πλῆθος τυχοδιῶκτες.

«Ὁ Ἰταλὸς μπῆκε στὸ γραφεῖο τοῦ Προέδρου· ἦτο ἕνας κύριος σαράντα περίπου χρονῶν, ἀμέμπτου καὶ σοβαροῦ παρουσιαστικοῦ». «Ὅταν δὲ ζήτησε ἀπὸ τὸν Κουντουριώτη νὰ πολεμήσῃ κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Μαυροκορδάτου, ὁ Πρόεδρος τὸν ἄκουσε μὲ ἐπιφυλακτικότητα καὶ τοῦ τόνισε τίς δύσκολες στιγμὲς τοῦ ἀγῶνα, γιὰ νὰ τὸν ἀπογοητεύσει σὲ τυχὸν οἰκονομικὰς προσδοκίας καὶ ἀξιώματα. Ὁ Σανταρόζα τοῦ ἀπάντησε περήφανα: «Εἶμαι συνειδησμένος στὶς στενοχώριες. Γνωρίζω ὅτι καὶ ἡ Ἑλλάδα βρίσκεται σὲ δύσκολη θέση καὶ πῶς ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τίς ὑπηρεσίας καὶ τοῦ τελευταίου στρατιώτη, εἶμαι λοιπὸν στὶς διαταγὰς σας».

Ὅταν ὁ Κουντουριώτης τοῦ εἶπε πῶς δέχεται νὰ προσληφθῆ, ὁ Σαντόρε ἀχτινοβολῶντας ἀπὸ χαρὰ ἔσκυψε καὶ τοῦ φίλησε τὸ χέρι. Ἡ χειρονομία τούτη πολὺ συγκί-

νησε τὸν Κουντουριώτη, ποὺ ἀκόμη δὲν εἶχε πεισθεῖ γιὰ τὴν ἀγνότητα τῶν φιλελληνικῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀγνωστοῦ γιαντὸν ἐθελοντῆ. Δύσπιστα τότε τὸν ρώτησε τί βαθμὸ ζητοῦσε. «Τοῦ στρατιώτη», ἀπάντησε περήφανα, ἀμέσως καὶ ἀποφασιστικὰ ὁ στρατηγὸς Σανταρόζα. Συνεχίζοντας δὲ μὲ τὴν ἴδιαν ὀρμὴν ἐπέροθεσε: «Γνωρίζω, κύριε Πρόεδρε, τὸ σκληρὸ βίον τοῦ στρατιώτη, ἐπίσης γινώρισα τὴν ἐξορία, τὴ φυλακὴ, τὴ δυστυχία, τὴν πείνα καὶ καμιὰ ἀνθρώπινη κακουχία δὲ μοῦ εἶναι ἀγνωστὴ. Ἐπιθυμῶ νὰ καταταχθῶ σὰν ἀπλὸς στρατιώτης καὶ ὄχι ν' ἀποχτήσω τιμὲς καὶ πλοῦτη κ' ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς σας ἐτοιμάζεται νὰ προσβάλῃ τὴ Σφαχτηρία σὰς παρακαλῶ νὰ μὲ κατατάξετε στὴ φρουρὰ τῆς νήσου ἐκείνης, κάτω ἀπὸ τὴ σημαία τοῦ Μαυροκορδάτου. Κάτι θὰ μπορέσω νὰ κάμω κι' ἐγὼ».

Κόκκινος ἀπὸ ντροπὴ γιὰ τὴ δύσπιστία του καὶ ἀσυγκράτητος ἀπὸ τὴν ἐκπληξὴ καὶ τὴ συγκίνησιν, ὁ Κουντουριώτης τὸν ρώτησε πῶς λέγεται. Καὶ ἀκούγοντας τ' ὄνομά του τὸν ἀγκάλιασε καὶ εἶπε στὸ Παπαφλέσα νὰ τὸν συνοδέψῃ μέχρι τὴ Σφαχτηρία, ὅπου ἔμελλε νὰ βῆ μὲ τὸ ἡρωϊκὸν τοῦ αἵμα τὰ ξερὰ βράχια τῆς.

Προσκολλημένος στὸ Μαυροκορδάτο, ὁ στρατιώτης Ντὲ Ρότσι ἔφτασε μὲ τὸ φίλον τοῦ Κολλένιο στὶς ἀρχὰς Ἀπρίλη τοῦ 1825 στὸ Ναβαρίνο καὶ ἀμέσως ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ὀχύρωσίν του, ποὺ βρισκόταν σὲ κακὴν κατάστασιν ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν πυρομαχικῶν καὶ πολεμιστῶν, ποὺ εἶχαν καταστήσει ἀδύνατη τὴν ἄμυνα τῶν Ἑλλήνων. Περισσότερον ἀπὸ δέκα πέντε μέρες ἔμεναν σὲ ἀδράνια ποὺ στενοχωροῦσε ἐξαιρετικὰ τὸν Σανταρόζα. Μάταια προσπαθοῦσε στὸ διάστημα αὐτὸ νὰ πείσει τοὺς ἀρχηγοὺς νὰ κάμουν μιὰ δοκιμαστικὴ ἐξοδὸ γιὰ νὰ γνωρίσουν τὴν κατάστασιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀποθάρρυσίν του καὶ νὰ καταστρέψουν τὰ πυροβόλα του. Οἱ παρακλήσεις του ὅμως δὲν ἀκούγονταν, καὶ διέξοδο στὴν ἀναγκαστικὴν τοῦ ἀδράνεια εὕρισκε στὶς συχνὰς ἐπισκέψεις ποὺ ἔκανε στὸν «Ἀρη», ὅπου πάνω ἐκεῖ συναντοῦσε τὸν Μαυροκορδάτο, τοὺς στρατηγοὺς Ἀναγνωσταρᾶ καὶ Βαλτινὸ, τὸν ταγματάρχη Κολλένιο, τὸν πλοίαρχο Τσαμαδὸ καὶ τὸ χειροῦργο Μέλινγκ.

Ἐπὶ τέλους ὁ ἀρχηγὸς Σίμος ἐτοιμάζεται στὶς 7 τοῦ Μάη νὰ περάσῃ στὴ Σφαχτηρία μὲ ἑκατὸ ἄνδρες του. Ὁ Ντὲ Ρότσι ἀσυγκράτητος ζήτησε νὰ πάει κι' αὐτὸς μαζὺ γιὰ νὰ ἰδεῖ ἀπὸ κοντὰ τὴν κατάστασιν.

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωῒ ὅταν πιά εἶχε περάσει στὴ Σφαχτηρία, ὁ Σανταρόζα ἔστειλε ἕνα σημεῖωμα στὸ Κολλένιο γιὰ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃ ὅτι πολὺ πιθανὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς νήσου καὶ νὰ τὴν καταλάβῃ. Πραγματικὰ ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς ὥρες οἱ Αἰγύπτιοι ἐπιτεθήκανε ὀρμητικὰ ἐναντίον τους. Ὅταν εἶχε πιά ἀρχίσει ἡ ἐπίθεσιν, ὁ Γκράσσετ, γραμματικὸς τοῦ Μαυροκορδάτου, τὸν ἐκάλεσε ν' ἀποτραβηχθῆ στὸ κάστρο τοῦ νησιοῦ. Ὁ Σανταρόζα ἀρνήθηκε περήφανα μὲ τὰ λόγια: «Ὅχι, ἐγὼ μένω γιὰ τὸν θῆλον νὰ ἰδῶ τοὺς Τούρκους ἀπὸ κοντὰ». Ἡ σύγκρουσιν σὲ λίγο γενικεύθηκε καὶ οἱ Ἕλληνες σὰν λιγώτεροι, ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποκύβουν μπρὸς στὶς πολλαπλάσιες δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος φεύγοντας τὸν ἐκάλεσε νὰ καταφύγῃ στὸν «Ἀρη», ἐνῶ ἦταν ἀκόμα καιρὸς. Αὐτὸς ὅμως

άπαντοῦσε πάντοτε ἀρνητικά, ἐνῶ οἱ Αἰγύπτιοι πλησιάζαν. Ὅταν σὲ λίγο βρέθηκε κυκλωμένος καὶ τοῦ ζητοῦσαν νὰ παραδοθεῖ, ἀπάντησε πυροβολῶντας, μέχρις ὅτου μιὰ σφαῖρα τὸν βρῆκε στὸ κεφάλι καὶ τὸν θανάτωσε.

Ἔτσι τίμια καὶ ἡρωϊκᾶ ἔπεσε στὸ πεδίο τῆς τιμῆς ὁ ἥρωας-στρατηγὸς-στρατιώτης, προτιμῶντας τὸ δοξασμένο θάνατο ἀπὸ τὴ σωτηρία τῆς φυγῆς ἢ τῆς παράδοσης, γράφοντας μὲ τὸ αἷμα του μιὰ ἀπὸ τὶς ὠραιότερες σελίδες τῆς ἱστορίας μας.

Τὸ μνημεῖο τοῦ Σανταρόζα στὴ Σφακτηρία
(Monumento a Santore di Santarosa in Sfacteria).

Ἄλλ' ὅμως, ἂν ἡ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνηση δὲν τίμησε τὸν ἥρωα τῆς Σφακτηρίας ὅσο τοῦ ἄξιζε, δίνοντάς του μιὰ θέση ἀντάξια τῆς μεγάλης του προσωπικότητος, τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, λευτερωμένο ἀπὸ τὴν ἐχθρική σκλαβιά καὶ τὶς ξένες ἐπιρροές, ἐτίμησε τὴ μεγάλη του θυσία. Πάνω στὸν τόπο πού σκοτώθηκε ὕψωσε μιὰ μαρμάρινη στήλη, πού πάνω της ὁ μέγας Φυτᾶλης, σκάλισε τὸ πορτραῖτο τοῦ ἀγωνιστῆ καὶ μιὰ δόξα νὰ διαλαλεῖ τὴν ἀπέραντη εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων στὸν πρόδρομο τῆς Ἰταλικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ στὸ μεγάλο φιλέλληνα, πού ἔζησε γιὰ τὴν Ἰταλία καὶ πέθανε γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

ΙΤΑΛΟΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ ΤΟΥ ΘΩΜΑΖΑΙΟΥ

(ΔΟΚΙΜΙΑ ΑΠ' ΤΙΣ SCINTILLE)

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Τὰ δοκίμια 2-6 εἶναι γραμμένα μονάχα ἰταλικά. Καὶ σ' αὐτὰ ὁ Θωμαζαῖος ἐκφράζει μερικὲς ἰδέες γιὰ τὶς νεοελληνικὰς τάσεις, κατακρίνει τοὺς λογίους, πού ζοῦν μακριὰ ἀπ' τὸ φτωχὸ κοσμάκη, καὶ πού μακριὰ του ἀκοῦνε καὶ μιλάνε, καὶ γι' αὐτὸ δὲν ἔχουν οὔτε τὴ γλῶσσα, οὔτε τὶς ἰδέες, οὔτε τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ· ὑποστηρίζει ὅτι ἡ νέα Τέχνη πρέπει νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ νέο πνεῦμα, γιὰτὶ ἡ ἀπομίμησις εἶναι θάνατος τοῦ ὠραίου, καὶ προσθέτει ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔχει τὴ μεγάλη ἀποστολὴ νὰ προσφέρῃ νέα ὑποδείγματα στὸ κόσμον καὶ νέες χαρὲς στὴ δύστυχη ἀνθρώπινη ψυχῇ.

Ἴδου ἡ μετάφρασις τοῦ δευτέρου δοκιμίου:

« Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶναι λεπτὸν καὶ εὐστροφον ὡς ἡ πρωϊνὴ αὔρα, ἡ ὁποία φιλεῖ τὰ ἄνθη καὶ μὲ γλυκὺ κλονισμόν τὰ ἀφυπνίζει. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶναι διαφανὲς κρύσταλλον, πού μεταδίδει τὰ χρώματα ὅπως τὰ ἐδέχθη, καὶ ἂν τεθῆ μεταξὺ τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ τοῦ φωτὸς μόλις διακρίνεται. Ὁ θερμὸς ἀήρ, ὁ εὐκρατῶς ἰσχυρὸς ἥλιος, τὰ ὕδατα ρέοντα διὰ μέσου ποικίλου καὶ λεπτοῦ ἐδάφους, εὐρίσκονται εἰς ἄρμονίαν μὲ τὰς ἰδέας, καὶ τὰς ἀπομακρύνουν ἐξ ἴσου ἀπὸ κάθε ἀκρότητα καὶ τὰς καθιστοῦν μετριοφρόνως θαυμασίας καὶ ἁρμονικῶς ταχείας καὶ ἀγνὰς εἰς τὸν πλοῦτον. Διότι ἡ σωματικὴ φύσις εἶναι καθρέπτῆς τῆς πνευματικῆς: καὶ τὴν ρώμην τῶν σωματῶν δυνάμεθα μὲν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ μεταβάλωμεν, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα ἀποτόμως καὶ καθολοκληρίαν νὰ νικήσωμεν.

Ἄλλ' ἡ ἀπλότης τῶν ἡθῶν καὶ ἡ κοσμικὴ ἀγνότης τῆς ζωῆς ἐμβάλλουν εἰς τὸ πνεῦμα ταχείας λαμπρότητας, αἵτινες τρέχουσιν εἰς τὰς σκέψεις ὡς θερινὰ ἀστραπαὶ κατὰ ἡρεμον νύκτα. Ἀπὸ τὴν δύναμιν πηγάζει ὡς ἄνθος ἡ χάρις. Χωρὶς τὸν Μιλτιάδην δὲν θὰ εἶχες, ὦ Ἑλλάς, τὸν Ἀνακρέοντα: καὶ πατὴρ τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὁ Ἀριστείδης.

« Ἡ γυνὴ ἐπιτηρουμένη εἰς τὸν θάλαμον, ὡς εἰς τὰ ἄδυτα ἱεροῦ ναοῦ, ἐφώτιζε μὲ ἡρεμον φῶς τὴν οἰκίαν καὶ τὴν οἰκογένειαν, ὡς λυχνία εἰς ἀλάσαστρον. Μεταξὺ ἡμῶν ἡ καρδία τῆς γυναικὸς εἶναι ὡς φλόγα εἰς τὸν ἀέρα, ἡ ὁποία καλεῖ περισσότερον ζωηρῇ, ἀλλὰ ἐνωρίτερον σβύνει.

« Καὶ αὐτὴ ἡ εὐστροφία τῶν ἰδεῶν καὶ ἡ κομψότης τῆς μορφῆς, πού τόσο μού ἀρέσουν εἶχον ἀκόμη καὶ ἄλλην αἰτίαν. Οἱ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος ἐπρόσεχον πάντα εἰς τὰ πράγματα τῆς πατρίδος: οὔτε ὀκνηρία, οὔτε ματαιολογία, οὔτε ἀδελφικαὶ ἀγάπαι πρὸς τὸ μῦθος καὶ πρὸς τὴν ἀνανδρον κολακείαν. Δὲν εἶχον ἀκόμη γεννηθῆ οἱ ῥήτορες: ὁ σοφώτερος ἀπὸ τοὺς διδασκάλους ἦτο ὁ λαός. Ἄς ἔχωμεν μεγάλας ἐλπίδας,

ύψηλὰς σκέψεις, ἀγνὰ αἰσθήματα, ἃς ἀγαπῶμεν ἐνθέρμως τὸν λαόν, ἃς τιμῶμεν εὐγενικῶς τὴν γυναῖκα· καὶ χωρὶς πολλὰς σχολὰς καὶ ἀκαδημίας, θὰ εἶναι μέγα, ύψηλὸν καὶ ἀγνὸν τὸ ὕφος μας» (1).

* * *

Ἴδου ἡ μετάφρασις τοῦ τρίτου δοκιμίου:

«Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα πετῶντας μὲ εὐστροφίαν ὑπεράνω τῶν πραγμάτων, δὲν παρῆχε καιρὸν εἰς τὴν στοργὴν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς καρδίας. Θερμὸν ἦτο τὸ αἰσθημα, ἀλλ' ἐνίοτε ἐλαφρόν. Τώρα καὶ ὁ νόμος τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ μακρὰ δοκιμασία τῶν συμφορῶν καὶ ἡ μονήρης ἀναπόλησις ἀγερώχων πόνων, ἤνοιξε ἀπορρήτους δρόμους εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ἀθάνατον φυτὸν τῆς ἀγάπης ἐρριζοβόλησε πρὸς βαθεῖα. Ὅποιος ξεύρει ἐπὶ μακρὸν χρόνον νὰ ὑποφέρῃ, ξεύρει καὶ νὰ ἀγαπᾷ ἐπὶ μακρὸν. Ἡ δὲ φαιδρότης δὲν εἶναι μῆτέρα ἰσχυρῶν αἰσθημάτων.

«Ἀγαπᾶτε, ὦ Ἕλληνας, μὲ μεγάλην ταπεινοφροσύνην ὅλην τὴν κατατροχωμένην ἀνθρωπότητα, ποὺ ἐβαπτίσθη ὀλόκληρος εἰς τὰ δάκρυα. Εἰς τὴν εὐλογημένην γῆν σας διῆλθε τὰ τελευταῖα χρόνια τῶν ἡρέμων γηρατειῶν του ὁ γλυκὺς ἀπόστολος τῆς ἀγάπης. Ἀπέθανε κυττάζοντας τὸν ἑλληνικὸν ἥλιον· εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μᾶς ἄφησε τὴν διαθήκην τῆς προσφιλοῦς ἀληθείας. Ἡ γλῶσσα σας καθηγιασθή ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ ἤξιώθη νὰ καλέσῃ τὸν Ἰησοῦν βασιλέα τοῦ λαοῦ του.

(1) «Lo spirito greco è facile e snello com'aura matutina che bacia i fiori e con dolce commovimento li desta. Lo spirito greco è cristallo trasparente che i colori trasmette quali li accolse; e posto tra l'occhio e la luce, scernesì appena. L'aria viva, il sole temperatamente possente, l'acque correnti per variato e non pingue terreno, s'accordano co' pensieri, e li fanno da ogni eccesso ugualmente distanti, e con temperanza splendidi, e armoniosamente rapidi, e nella ricchezza puri. Perchè la natura corporea è specchio della spirituale: e la potenza de' corpi possiamo sì a poco a poco mutare, a un tratto e per intero vincere non possiamo.

Ma e la semplicità de' costumi e la civile purità della vita, infonde nella mente splendori veloci che corrono per i pensieri come baleno estivo per notte serena. Dalla forza esce come fiore la grazia. Senza Milziade non avresti, o Grecia, Anacreonte: e padre a Platone è Aristide.

La donna custodita nel talamo come in penitenti di tempio sacro, illuminò di quieto lume la casa e la famiglia, come lampara in alabastro. Tra noi il cuor della donna è fiamma al vento, ch'arde più vivida, ma più presto muore.

E questa che tanto mi piace snellezza d'idee ed eleganza di forme, ebb' anco altra causa. Gli uomini di Grecia badavano alle patrie cose sempre: nè ignavia, nè vaniloquio, nè amori fratelli all'odio e all'adulazione codarda. Non erano nati i retori ancora: il più sapiente de' maestri era il popolo. Grande speriamo, pensiam alto, sentiam puro, amiamo il popolo ardentemente, onoriamo civilmente la donna: e senza tante scuole ed accademie, sarà grande, alto, e puro lo stile nostro».

«Ἄς εἶναι ἡ στοργή σας, ὦ Ἕλληνας, μεγάλη καὶ βαθεῖα, ὑπομονετικὴ καὶ τολμηρά, ἀνδρική καὶ πειθήνια, πλουσία ἀπὸ εὐγενικὰ δάκρυα καὶ ἀγνὰ μειδιάματα» (1).

* * *

Ἴδου ἡ μετάφρασις τοῦ τετάρτου δοκιμίου:

«Οἱ περισσότεροι λόγιοι ζοῦν μακρὰ ἀπὸ τὸν πτωχὸν λαόν καὶ ἀπὸ μακρὰ ἀκούουν καὶ ὀμιλοῦν· δὲν ἔχουν οὔτε τὴν γλῶσσα, οὔτε τὰς ιδέας, οὔτε τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δὲν ἐνδιαφέρονται ἀν σφάλῃ ἢ ἀν θρηγῇ ἢ ἀν πεθαίνῃ. Δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἡ λαμπρότερη δόξα σας, ἀν ὁ λαὸς ἐπανελάμβανε τὰς προσευχὰς σας καὶ ἀν ὁμοφώνουσε μὲ τὰ στοργικὰ ἄσματά σας; Διότι κάθε λόγος θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ταῦτοχρόνως προσευχὴ καὶ ἄσμα· καὶ μὲ χαρμόσυνον ταπεινοφροσύνην νὰ ὑψώνεται ὑψηλὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ κατασταλάζῃ ὡς ἄν δρόσος ἐπάνω εἰς τὰ γῆινα ἀνθη. Καὶ ὁ πτωχὸς λαὸς αἰσθάνεται τὰ εὐμορφα πράγματα καὶ νοιώθει κάθε γενναιοδωρον πρᾶγμα. Δὲν ἤξεύρει νὰ τὰ ἐρμηνεύσῃ, ἀλλὰ τὰ ὑψηλὰ πράγματα ποῖος τὰ ἐρμηνεύει; Τὸ κάλλος καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι πάντοτε μυστήριον. Ἄς τὸν διδάξωμεν καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς διδάξῃ πολὺ περισσότερον. Ἄς τὸν ἐμπνεύσωμεν καὶ αὐτὸς θὰ μᾶς ἐμπνεύσῃ πρὸς θαυμάσια. Ἐνῶ ἀναστενάζει καὶ κλαίει, ἃς καλύψωμεν τὴν κεφαλὴν του μὲ ὀλίγην σκιάν ἢ ὁποῖα νὰ τὸν προστατεύσῃ ἀπὸ τὴν θερμότητα τῆς μακρᾶς ἡμέρας. Ἄς τὸν ὑπηρετήσωμεν: εἶναι ὁ διδάσκαλός μας.

«Ἄς σεβώμεθα τὰ ἐρείπια ποὺ μᾶς παρουσιάζουν τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐμορφίαν ἐνωμένως μὲ χρυσὸν δεσμόν. Ἄς διαβάσωμεν εἰς αὐτὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ψυχῶν, ἢ ὁποῖα εἶναι εὐγενεστέρα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν πολέμων καὶ τῶν βασιλείων. Οἱ πατέρες μας δὲν εἶχον τὸν πνευματικὸν νόμον ποὺ ἐμπνέει ἡμᾶς: καὶ ὅμως εἶχον γενικῶς ιδέας ὀλιγώτερον ὕλικας, ἀπὸ ὅτι εἶναι, ὦ δυστυχεῖς, αἱ ἰδικαί μας. Τότε δὲν ἔκαμνον ἐμπόριον τοῦ ὠραίου: τὸ ὠραῖον ἦτο πρᾶγμα ἱερὸν καὶ πολυτιμώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου. Ἄς διδαχθῶμεν ἀπ' αὐτοῦς νὰ καθαγιασώμεν τὴν τέχνην εἰς ὑψηλὰ ἔργα τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος, εἰς τρόπον ὥστε ὅλα αἱ μελέται καὶ τὰ αἰσθήματα ἀγάπης νὰ ἀποτελοῦν μίαν ἐνιαίαν καὶ ἀγνήν ἀρμονίαν. Ἄς μὴν ἀφήσωμεν νὰ εἶναι

(1) «L'ingegno greco agilmente volando in sulle cose, non dava tempo all'affetto d'addentrarsi nell'intimo cuore. Caldo era il sentire, ma talvolta leggiero. Adesso e la legge del cristianesimo e la lunga prova delle sventure e la meditazione solitaria di fieri dolori aperse più arcane vie dentro al cuore dell'uomo, e l'immortal pianta dell'amore in lui radicò più profondo. Chi sa lungamente patire, sa e lungamente amare. Nè la giovialità è madre d'affetti possenti.

Amate, o Greci, con alta umiltà tutta quanta l'umanità tribolata, che tutta ebbe battesimo in lacrime. Nella terra vostra benedetta passò gli ultimi anni della serena vecchiaia il dolce apostolo della carità; al greco sole guardando, morì; nella greca lingua ci lasciò il testamento dell'affettuoso vero. La lingua vostra fu consacrata là sulla croce e fatta degna di chiamare Gesù il re del popolo suo.

Sia l'affetto vostro, o Greci, alto e profondo, sofferente ed ardito, virile e docile, ricco di lagrime benefattrici e d'immacolati sorrisi».

οί ειδωλόατραι περισσότερον χριστιανοί από ἡμᾶς. Ἡ τέχνη ἄς εἶναι ὡσάν ποτάμι, πού αὐξάνει μέ τούς αἰῶνας καί διασχίζει πάντοτε πλουσιωτέρας κοιλάδας. Ἄς κρίνωμεν μέ σέβας, τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα: καί κρίνοντας καί λατρεύοντας αὐτά, ἄς τὰ ἀμιλλώμεθα» (1).

* * *

Ἴδου ἡ μετάφρασι τοῦ πέμπτου δοκιμίου:

«Τὰ πνεύματα τὰ θαυμάσια τῆς Ἀσίας καί τὰ εὐγενικά τῆς Εὐρώπης ἐσυγκεντρώθησαν, ὡς Ἑλλάς, εἰς ἐσέ. Ἡ Εὐρώπη καί ἡ Ἀσία ἤκουσαν τὸ πέταγμα καί τὴν γλυκεῖαν φωνήν σου νὰ ἴπτανται ὑπεράνω αὐτῶν, ὡσάν χελιδόνες τὴν ἀνοιξιν. Ἀπὸ τὴν Ἀσίαν αἱ παραδόσεις καί τὰ αἰσθήματα περνώντας εἰς σέ, ὡς ἐκλεκτή, ἐσμίκρυναν, ὅπως τὰ ἀντικείμενα πού μικραίνοντας μέ ἓνα φακόν διατηροῦν τὴν μορφήν τους. Αἱ πνευματικαὶ ἰδέαι τῶν πρώτων αἰῶνων, φθάνουσαι εἰς σέ, ἐνεδύθησαν σῶμα, ναί, ἀλλὰ λεπτόν καί εἰς τὴν ἀγνήν ὠραιότητά του ὁμοιάζον πολλάκις πρὸς πνεῦμα. Οἱ βαρεῖς καί βαθεῖς ἤχοι τοῦ ἐβραϊκοῦ ψαλτηρίου, ἐλεπτύνθησαν ἐπὶ τῆς λύρας σου εἰς μίαν εὐστροφωτέραν καί φαιδροτέραν ἀρμονίαν.

«Τώρα ἓνα νέον πνεῦμα ἐξογκώνει τὴν διάνοιάν σου, βαρύνει τὴν γλῶσσάν σου. Ἄς ἐπιστρέψωμεν, ἀδελφῆ, εἰς τὰς ἀσιατικὰς πηγὰς. Πολὺ ἀσημάντους μᾶς καθιστᾷ ὁ τρόπος μέ τὸν ὁποῖον βλέπομεν τὰ ἀντικείμενα: εἴμεθα μικροὶ εἰς κάθε πρᾶγμα. Ἡ ὕλη τυραννεῖ τὰς σκέψεις, ταυτοχρόνως ἐλαφρὰ καί βαρεῖα. Ὡ! ἄς εἴμεθα συγχρόνως πλέον εὐκίνητοι καί περισσότερον σταθεροί. Τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι κατα-

(1) «Il più de' dotti vivono in disparte dal povero popolo, in disparte e senteno e parlano; non hanno del popolo nè il linguaggio nè le idee nè gli affetti. Non curano s'egli falla o se goste o se muore. Non sarebb'ella la gloria vostra più splendida se il popolo ripetesse le vostre preghiere, e agli affettuosi vostri cantici concordasse? Perch'ogni discorso dovrebb'essere insieme preghiera e canto; e con umiltà lieta levarsi nell'alto, e di là distillare quasi rugiada su' fiori terreni. Anch'il povero popolo sente ogni cosa bella, ogni cosa generosa comprende. Spiegarle non sa: ma le alte cose chi spiega? Bellezza e virtù sono sempre mistero. Insegniamogli, ed egli a noi insegnerà molto più. Ispiriamolo, ed egli c'ispirerà più sublime. Mentr'egli sospira e piange, veliamo il capo suo d'un po' d'ombra che lo difenda dal caldo della lunga giornata. Serviamo a lui: egli è il maestro nostro.

Veneriamo le ruine che ci mostrano gloria e bellezza con aureo vincolo unite. Leggiamo in quelle l'istoria delle anime, più nobile che l'istoria delle guerre e de' regni. Non avevano i padri nostri la legge spirituale che ispira noi: pure avevano sovente pensieri meno materiali che non sieno, miseri, i nostri. Non facevano allora mercato del bello: era il bello cosa sacra, e più preziosa di tutto l'argento del mondo. Impariamo da loro a consacrare l'arte ad alte opere di religione e di patria, acciocchè tutti gli studi ed amori compongano un'intera e schietta armonia. Non lasciam che i pagani sieno più cristiani di noi. L'arte sia quasi fiume crescentè co' secoli, e discorrente per sempre più doviziosa campagna. Giudichiamo, venerando, gli antichi monumenti: e giudicando e venerando, emuliamoli».

στρεπτικὸς ἄνεμος: ὁ ποταμὸς τῆς ἀληθείας ρέει ὀρμητικὸς, ἀλλὰ διαυγής. Ἀπὸ τὴν Ἀσίαν λάβε τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν θελκτικὴν εὐστροφίαν ἀπὸ τούς ἰδικούς σου, ὡς Ἑλλάς, καί ἀπὸ τούς Ἴταλοὺς τὰ πρωτότυπα. Ἡ κοιλάς ἀνθισμένη, χιονισμένον τὸ ὄρος» (1).

* * *

* * *

Ἴδου ἡ μετάφρασι τοῦ ἕκτου δοκιμίου:

«Ἡ νέα τέχνη πρέπει νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ νέον πνεῦμα, διότι ἡ μίμησις εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ὠραίου. Βλέπεις, ὡς Ἑλλάς, τρεῖς φορές ἐγεννήθη ἡ τέχνη εἰς Ἴταλίαν, τρία ἔθνη ἀνθίσανε εἰς ἓνα, τρεῖς ψυχὰι ἐνεψύχωσαν ἓνα σῶμα. Τὸ παρελθὸν εἶναι μία ἀπὸ τὰς πτέρυγας, ἡ ἄλλη ἀπλώνεται πρὸς τὸ μέλλον: καί ἐξ ἴσου ὑποστηρίζουν τὴν πτῆσιν πρὸς θαυμασίας κορυφὰς. Ὅλας τὰς κορυφὰς πρέπει νὰ ἀγγίσωμεν εἰς τὴν ταραχώδη πορείαν· εἰς ὅλας νὰ σταθμεύσωμεν ὀλίγον ἢ πολὺ καί ἐκεῖθεν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἰδικήν μας. Ἡ νέα τέχνη πρέπει νὰ ὑπερίπταται τῆς ἀρχαίας, διότι ὑψηλότεραι ἰδέαι ἐφανερῶθησαν εἰς τούς ἀνθρώπους. Ὁ ποταμὸς, κατερχόμενος, γίνεται μεγαλύτερος.

«Ἡ μουσικὴ καί ἡ ζωγραφικὴ, τῶν ὁποίων σοῦ λείπουν ἀρχαῖα δείγματα, σοῦ ἀνοίγουν νέον δρόμον, ὅπου οὐδεμία ἄλυσσος ἀπομιμήσεως σέ δεσμεύει. Ὁφείλεις, ὡς Ἑλλάς, νέα πρωτότυπα εἰς τὸν κόσμον, νέας χαρὰς εἰς τὴν δυστυχισμένην ἀνθρωπίνην ψυχὴν. Ἔως τώρα ἠγωνίσθης μέ τούς ἐχθρούς σου: ἀγωνίσου τώρα μέ τὴν ὕλην, πάντοτε ἀτίθασσον εἰς τὸ πνεῦμα. Νίκησέ την, ἐξαῦλωσέ την καί ἐξαγιάσέ την. Διαρκῆς ἀγὼν εἶναι αὐτός, καί, εἰς τὴν αὐστηρὰν γλυκύτητά του, περισσότερον ἀπὸ ὅλους δύσκολος καί ἔνδοξος» (2).

(1) «Gli spiriti magnifici dell'Asia, e i gentili d'Europa si adunarono, o Grecia, in te. Europa ed Africa sentirono il volo e la voce tua dolce correre sopra sè, come rondine a primavera. Dall'Asia le tradizioni e gli affetti passando a te, diletta, impiccolirono, come per lente impiccoliti gli oggetti conservano la forma loro. Le idee spirituali de' secoli primi, in te portate, vestirono corpo, sì, ma snello, e nella verginale bellezza, simile sovente a spirito. I gravi suoni e profondi del salterio ebreo assottigliaronsi sulla tua lira in più rapida e gioiosa armonia.

Ora un nuovo spirito t'ingrossa l'intelletto, t'aggrava il linguaggio. Alle asiatiche fonti ritorniamo, sorella. Troppo minuti ci fa il veder nostro gli oggetti; siam piccoli in ogni cosa. La materia tiranneggia i pensieri, leggieri insieme e pesanti. Oh siamo più snelli ad un tempo e più fermi. Lo spirito di Dio non è vento atterratore: il fiume del vero corre veemente ma limpido. Dall'Asia prendi la maestà; l'agilità leggiadra da' tuoi, Grecia, e dagli'italiani modelli. La valle fiorita, nevoso il monte».

(2) «L'arte novella dev'essere da spirito nuovo ispirata; perchè l'imitazione è morte della bellezza. Vedi, o Grecia: tre volte l'arte in Italia nacque, tre nazioni fiorirono in una, tre anime animarono un corpo. Il passato è una dell'ale; l'altra si stende nell'avvenire: e di pari reggono il volo a splendide cime. Tutte quante convien toccare le cime nel travaglioso cammino; su tutte poco o molto fermarsi; e di là ritornare alla nostra. L'arte novella

* * *

Τὸ ἔβδομο δοκίμιο, γραμμένο ἰταλικά καὶ ἑλληνικά, ἔχει παραινετικὸν χαρακ-
τῆρα καὶ καλεῖ τοὺς Ἕλληνας στὴ «σοφία τῆς ἀγάπης», μετὰ τὶς σκληρῆς δοκιμασίαις
τόσων αἰώνων σκλαβιάς καὶ πόνων. Ἀναδημοσιεύουμε τὸ κείμενο:

«Ὡσὰν περιστεραι εἰς τὸν ἄπειρον ἀέρα πετοῦσαι, τὰ νησία σου, Ἑλλάς, μέσα εἰς
τὴν θάλασσαν τὴν μουγγρίζουσαν ἀσπρίζουν. Ἀλλοίμονον! πόσοι γῦπες ἀρπακτικοὶ αἰμά-
τωσαν τὸν ἀπαλὸν λαιμόν σου, καὶ σοῦ διεσκόρπισαν τὴν ἀγαπητὴν νεοττίαν! Πολὺ
φοβερώτεροι τῶν κυμάτων τριγύρω σου φουσκομένων, εἶναι αἱ βιαστικαὶ ἐπιβουλαὶ καὶ
ἡ δειλὴ βία τῶν τυράννων. Αὐτὴ δὲν ταραττει πάραυθα, ἀλλὰ βραδέως κατατρώγει
τοὺς σκοπέλους τοὺς στερεωτάτους, καὶ ξεθεμελιώνουσα ἀπὸ τὴν βάσιν, τοὺς κρημνίζει
εἰς τὸ βάθος. Ἀλλοίμονον! δὲν εἶναι ἀκόμη ἀρκετὸν τόσον αἷμα διακεχυμένον εἰς τὴν
γῆν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν, νὰ ἀποπλύνῃ τὰς ἀμαρτίας τῶν προγόνων, καὶ νὰ ἀνακαι-
νίσῃ τὴν γενεὰν τὴν παροῦσαν;

«Τὰ ξένα καράβια ἄλλο δὲν προξενοῦν εἰς ἐσένα, παρὰ τὰς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν
τῶν ὑπεργήρων· ἀπαλὰ φορέματα καὶ ἀπαλότερα πάθη.... "Ὅλα τὰ ἔθνη σ' ἐφαί-
νοντο εὐκαταφρόνητα, ὅλα τὰ ἔθνη βαρβαρικά· ἐδοκίμασες καὶ σύ, ταλαίπωρη τὴν βαρ-
βαρότητα. Ἄς μάθωμεν ὅλοι νὰ σεβώμεθα φιλικῶς ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην οἰκογένειαν.
"Ὅλοι ἐστάθημεν ἄθλιοι, ὅλοι ἴσως θέλομεν εἶσθαι ὑπῆκοοι καὶ θλιμμένοι. Ἡ πεῖρα
τῆς λύπης τῆς ἀπερασμένης, ὁ φόβος τῆς μελλούσης, ἃς μᾶς διδάξῃ, ὧ ἀδελφοί, τὴν
σοφίαν τῆς ἀγάπης!» (1).

(Ἐπεται συνέχεια).

dee sorvolare all'antica, perchè più alte idee apparirono agli uomini. Il fiume si fa, scen-
dendo, abondante.

La musica e la pittura, delle quali ti mancano antichi esempi, t'aprono nuova via,
dove nessuna catena d'imitazione ti tenga. Devi, o Grecia, nuovi modelli al mondo, nuove
gioie alla misera anima umana. Fin qui combattesti co' tuoi nemici: combatti adesso colla
materia sempre ribellante allo spirito; lei vinci, e fa spirituale, e consacra. Guerra conti-
nova è questa: e, in sua severa dolcezza, sopra tutte difficile e gloriosa ».

(1) « Come colombe volanti nel cielo immenso, biancheggiano, o Grecia, sull'onda
muggente l'isole tue. Ahimè quanti avvoltoi rapaci insanguinarono il tuo tenero collo, e
spersero il dolce tuo nido! Più tremende dei flutti a te d'intorno gonfiantisi, sono le vio-
lente insidie e la vile forza de' tristi. Che non iscolla di colpo, ma lenta mangia gli scogli
più fermi, e ne scalza la base, e li precipita nel profondo con irreparabile ruina. Ahi non
basta tanto sangue versato in terra e sul mare, a lavare la colpa degli antichi, e rinnovare
la schiatta vivente ?

Le navi straniere non altro a te portano che le usanze di popoli invecchiati: molli
vestiti, passioni più molli... I popoli tutti a te parvero dispregevoli, tutti i costumi bar-
barici. Provasti, sventurata, anche tu la barbarie. Impariam tutti a venerar con amore
tutta l'umana famiglia. Tutti fummo infelici; tutti forse saremo servi ed afflitti. L'esperien-
za del male passato, la tema dell'avvenire insegna, o fratelli, la sapienza a tutti noi
dell'amore ».

ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΑΙ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΚΑΙ ΚΑΝΝΑ

τοῦ καθηγητοῦ τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Λογοτεχνίας ἐν τῷ Β. Πανεπιστημίῳ
Ρώμης κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΩΡΑ

Διάφοροι Ἴταλοι ἀσχολήθηκαν, καθὼς εἶναι γνωστό, μετὰ τὸν ἐθνικὸν μας ποιητὴν,
τὸ Σολωμό, καὶ μετὰ τὸ ἔργο του. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ φιλέλληνας Ἰωάννης Κάννα,
καθηγητῆς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Παβίας (ὅπου εἶχε
σπουδάσει ὁ Σολωμός), ὁ ὁποῖος τοῦ ἀφιέρωσε τὸν ἐναρκτήριο λόγον του, τὸ ἀκαδημαϊκὸ
ἔτος 1896-1897. Ὁ λόγος του αὐτός, πού ἀκόμη καὶ σήμερον παρουσιάζει μεγάλο ἐνδια-
φέρον γιὰ τοὺς μελετητὰς τοῦ Ζακυνθινοῦ ποιητοῦ, ἐξεδόθη τότε καὶ σὲ αὐτοτελὲς τεῦχος
καὶ τὰ ἔσοδα τῆς πωλήσεως διετέθησαν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ δυστυχῶν οἰκογενειῶν
τῆς τελευταίας Κρητικῆς ἐπαναστάσεως (1).

Ἐνα ἀντίτυπον τοῦ λόγου του ὁ Κάννα ἔστειλε καὶ στὸ Γεράσιμον Μαρκορά, πού
εἶχε ἐπίσης σπουδάσει στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Παβίας. Ὁ Μαρκοράς τοῦ ἀπάντησε ἀμέ-
σως μετὰ ἓνα πολὺ ἐγκάρδιον γράμμα, πού παρουσιάζει ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον, γιὰτὶ ὁ ποιητῆς
τοῦ «Ὀρκου» ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας, ὅχι μόνον γιὰ νὰ δείξῃ ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ
θαυμασμόν του καὶ τὴν ἀφοσίωσίν του πρὸς τὸ Σολωμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς
τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ ἐκφράσῃ μερικὰς ἰδέας του γιὰ τὸ γλωσσικὸν ζήτημα καὶ
γιὰ τοὺς σχετικὸν ἀγῶνας, πού ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἴδου ἡ μετάφρασις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μαρκορά (2):

« Ἀξιότιμε κύριε Καθηγητά. — Ὁ ἐναρκτήριος λόγος Σας γιὰ τὸ Διονύσιον Σολω-
μόν, πού εἶχατε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ στείλετε, θὰ διαβαστῇ μετὰ ἀφραστῆ χαρὰ ἀπὸ
ὅσους Ἕλληνας δὲν ἀγνοοῦν τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Θὰ εὔρουν σ' αὐτὸν δίκαιαι κρίσεις

(1) Σχετικὰ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ λόγου γιὰ τὸ Σολωμόν βλ. τὸ ἄρθρον μου «Σολωμικά Α!»,
εἰς Νέαν Ἑστίναν, τεῦχος 286, 15 Νοεμβρίου 1938.

(2) Τὸ γράμμα δημοσιεύτηκε, στὸ ἰταλικὸν πρωτότυπον, στὴ συλλογὴ τῶν φιλολογικῶν μελετῶν
τοῦ Κάννα, πού ἐξεδόθη μετὰ τὸ θάνατόν του, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Scritti letterarii di Giovanni
Canna con una introduzione sulla vita e sulle opere dell'Autore scritta da Carlo Pascal
ed un discorso funebre di E. Comello. — Casale Monferrato, Stabilimento tipografico Ditta
C. Cassone, 1919 », σελ. 474-475. Πραχθέντομεν καὶ τὸ ἰταλικὸν κείμενον:

Egregio signor professore. — Il suo discorso inaugurale intorno a Dioniso Solomos, che
Ella ebbe la cortesia di spedirmi, verrà letto con piacere indicibile da ogni greco, a cui non
è ignota l'italiana favella. Vi scorgerà esso i giusti apprezzamenti sull'opera del suo più
grande poeta, non valutata abbastanza da taluni, a causa delle divergenti opinioni in fatto
di lingua; le quali ancora pur troppo sussistono, malgrado che i fautori del popolare idioma
vadano di giorno in giorno crescendo. Ma, se riuscirà ad ognuno gratissimo il Suo lavoro,
pensi, egregio Professore, con qual animo fu letto e riletto da me, che, fino da giovanetto,
mi professai grandissimo ammiratore di chi, fra tutt'altro, seppe innalzare il nostro volgare
alla dignità dell'arte, e renderlo interprete d'alti e nobili concetti; di chi mi onorò del suo
affetto e di chi finalmente mi servì di guida nell'arduo cammino, da lui così splendidamente
trascorso. Io sono ben lungi dall'essere degno discepolo di tant'uomo, ma ho di comune

για τὸ ἔργο τοῦ μεγαλυτέρου τους ποιητοῦ, ποὺ ἀπὸ μερικοὺς δὲν ἐκτιμήθηκε ἀρκετὰ για τὶς ἀντίθετες ἰδέες στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας, ποὺ δυστυχῶς συνεχίζονται ἀκόμη, ἀν καὶ οἱ ὅπαδοι τῆς δημοτικῆς αὐξάνουν ἡμέρα με τὴν ἡμέρα. Ἀλλ' ἐὰν ἡ μελέτη Σας εἶναι ἀρεστὴ εἰς τὸν καθένα, φαντασθῆτε, κύριε Καθηγητά, με ποίαν ψυχικὴν διάθεσιν διαβάστηκε καὶ ξαναδιαβάστηκε ἀπὸ μένα, ὁ ὁποῖος, νεώτατος ἀκόμη, κηρύχθηκα βαθύτατος θαυμαστῆς ἐκείνου, ποὺ κατώρθωσε, μεταξὺ τῶν ἄλλων, νὰ ἀνυψώσῃ τὴν δημοτικὴν μας εἰς τὴν ἀξίαν Τέχνης καὶ νὰ τὴν καταστήσῃ ἐρμηνευτὴν ὑψηλῶν καὶ εὐγενικῶν ἰδεῶν, ἐκείνου, ποὺ με ἐτίμησε με τὴν ἀγάπην του, ἐκείνου τέλος ποὺ μοῦ ἐχρησίμεισε ὡς ὁδηγὸς στὸ δύσκολο δρόμο, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχε τόσο λαμπρὰ διανύσει. Εἶμαι πολὺ μακρὰν τοῦ νὰ εἶμαι ἄξιος μαθητῆς τοιοῦτου ἀνδρός, ἔχω ὅμως κοινὴν με ἐκεῖνον τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὴν φιλότιμην Ἰταλίαν, ὅπου ἐσυμπλήρωσα ἕνα μέρος τῶν σπουδῶν μου καὶ τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων χρόνων ἐπεθύμησα νὰ ἐπανίδω, καὶ τὴν ἐπανεῖδα βαθειὰ συγκινημένος, θὰ μπορούσα νὰ πῶ σὰν ἐξόριστος, ποὺ γυρίζει μετὰ πολλὰ χρόνια στὴν πατρίδα του. Καὶ ἀκριβῶς ἀπ' αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Δάσκαλός μου ὑπῆρξε μαθητῆς, μοῦ φθάνει ὁ σοφὸς καὶ ἐνθερμὸς λόγος Σας (1).

Εὐχαριστῶ, χίλιες φορές εὐχαριστῶ, γιατί με ἐθεωρήσατε ἄξιον νὰ τὸν λάβω ὡς δῶρον. Δὲν εἶναι βέβαια ὡς ἀντάλλαγμα ποὺ λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ Σας ἀποστείλω τὸν τόμον τῶν ποιημάτων μου, ἀλλὰ μόνον γιατί εἰς τὸ ποίημα ποὺ ἔχει τὸν τίτλον «Ὁ πρῶτος Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας» καὶ εἰς τὸ ἄλλο, «Ὁ ἀποκλεισμός τοῦ 1686», θὰ μπορέσετε νὰ βρῆτε ἕνα δεῖγμα τῶν αἰσθημάτων μου πρὸς τὴν ὡραίαν Σας Χώραν. Ἴσως γρήγορα δῆτε μερικὰ τῶν λυρικῶν ποιημάτων μου μεταφρασμένα εἰς ἰταλικούς

con esso l'affetto e la riconoscenza per la carissima Italia, dove feci una parte de' miei studi, e che, pochi anni or sono, volli rivedere, e rividi profondamente commosso, potrei dire qual esule il quale, dopo lunghissimi anni, torni a rivedere la patria. Ed è da codesta Italia, è dal paese medesimo, ove il Maestro siedette discepolo, che mi giunge il Suo dotto e affettuoso discorso! Grazie, mille volte grazie per avermi creduto degno di riceverlo in dono. Non è già per ricambiarlo ch'io ardisco spedire il volume delle mie poesie, ma perchè in quella portante il titolo 'Ο πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, e nell'altra 'Ο Ἀποκλεισμός τοῦ 1686, riceverà una conferma de' miei sentimenti per il bel paese. Forse in breve Le sarà dato vedere una parte delle mie liriche recate in versi italiani dal professore Eliseo Enrico Brighenti, insegnante di latino e greco nel R. ginnasio superiore di Potenza. Egli, da me non conosciuto, ebbe la cortesia di chiedermi il permesso per tale pubblicazione, ch'io mi sollecitai di accordargli, ripromettendomi un esito felice di codesto lavoro, per aver visto una mia ode dallo stesso volgarizzata e resa pubblica per mezzo del *Secolo Illustrato della Domenica*, 1° novembre 1896. Le sarà facile procurarsi quel foglio, e vorrà compiacersi di darmi il suo parere, ben più competente del mio, riguardo al merito della lingua e del verso di tale esperimento.

Voglia aggradire, egregio signore, l'espressione del più profondo rispetto del Suo devotissimo.

Corfù, 12 gennaio 1897.

GERASIMO MARCORAS.

(1) Τώρα ποὺ διάφοροι σολωμικοὶ μελετητῆς προσπαθοῦν νὰ καθορίσουν τὶς γνώμες τῶν συγχρόνων τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὸ ἔργο καὶ τὴν ἀξία του, οἱ πληροφορίες τοῦ Μαρκοῦ εἶναι πολύτιμες, τόσο γιὰ τὴν προσωπικὴ του κρίσιν, ὅσο καὶ γιὰ τὶς γενικὲς κρίσεις τῶν συγχρόνων του ποὺ ἀναφέρει.

στίχους ἀπὸ τὸν Ἐλισαῖον Ἑρρίκον Μπριγκέντι, καθηγητὴν λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ποτέντα (1).

Ὁ ἴδιος, τὸν ὁποῖον δὲν ἔχω γνωρίσει προσωπικῶς, εἶχε τὴν εὐγένεια νὰ μοῦ ζητήσῃ γιὰ τὴν ἄνω δημοσίευσιν τὴν ἄδεια, ποὺ ἔσπευσα νὰ τοῦ δώσω με τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐργασία του αὐτῆ θὰ ἔχῃ ἐπιτυχία, δεδομένου ὅτι εἶδα μίαν ἀπὸ τὰς ὠδὰς μου μεταφρασμένην ἀπὸ αὐτὸν καὶ δημοσιευμένην εἰς τὸ «*Secolo Illustrato della Domenica*» τῆς 1 Νοεμβρίου 1896. Θὰ Σας εἶναι εὐκολο νὰ βρῆτε τὸ σχετικὸ φύλλον, καὶ θὰ ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ δώσετε τὴ γνώμη Σας, περσότερο ἀρμόδια ἀπ' τὴ δική μου, ὅσον ἀφορᾷ τὴ γλώσσα καὶ τὸ μέτρο τοῦ δοκιμίου αὐτοῦ.

Δεχθῆτε, ἀξιότιμε Κύριε, τὴν ἐκφρασὶν τοῦ βαθυτάτου σεβασμοῦ τοῦ ἀφωσιωμένου Σας

GERASIMO MARCORAS

Κέρκυρα, 12 Ἰανουαρίου 1897».

Ὁ Κάννα διάβασε με προσοχὴ τὰ ποιήματα ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Μαρκοῦ καὶ ἔμεινε τόσο ἐνθουσιασμένος, ὥστε ἀποφάσισε νὰ μεταφράσῃ τὸν «Ὅρκον». Ἡ μετάφρασις, σὲ πεζὸ λόγο, δημοσιεύθηκε στὴ «*Rassegna Nazionale*» με μίαν μικρὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Λουίτζι Ντ' Ἰσεγκάρδ, ποὺ γράφει, μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὰ ἐξῆς (2):

«Τὰ Ἑπτάνησα ἔδωσαν τρεῖς μεγάλους ποιητάς, ἡ μᾶλλον τοὺς τρεῖς μεγαλυτέρους τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος: τὸν Διονύσιον Σολωμὸν ἀπ' τὴ Ζάκυνθο, τὸν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη ἀπ' τὴ Λευκάδα καὶ τὸν Γεράσιμο Μαρκοῦ, ποὺ γεννήθηκε στὴν Κεφαλληνία ἀπὸ κερκυραϊκῆς οἰκογένειας. Τὸ ἀριστούργημα τοῦ τελευταίου εἶναι ὁ «Ὅρκος», ποὺ ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866, τὸ χρόνο τοῦ Ἀραδιοῦ, «τοῦ ἡρωικοῦ μοναστηριοῦ ποὺ ἀγωνίστηκε σὰν φρούριον καὶ τέλειωσε σὰν ἡφαίστειον» κατὰ τὴν ἐκφρασὶν τοῦ Βίκτωρος Οὐγγῶ πρὸς τὸν γενναῖον Ζυμβρακάκη. Ἡ Πατρὶς καὶ ἡ Θρησκεία εἶναι οἱ δύο Μοῦσες ποὺ ἐμψυχώνουν τὸ ποίημα τοῦ Μαρκοῦ, καὶ ἡ μορφή τῆς Εὐδοκίας, τοῦ παλληκαριοῦ Μάνθου καὶ τοῦ καλογέρου Γαβριὴλ ἀντανακλοῦν ἀπὸ ζωηρότατον φῶς. Εἰς τὸ ὕψος τοῦ ποιήματος ἀνταποκρίνονται ἡ ἐλαστικότης τῆς φαντασίας, τὰ ἰδανικά τῆς ἀφοσιώσεως, ἡ ζωηρότης τῶν εἰκόνων, ἡ εὐλυγισία καὶ τὸ αὐθόρμητον τοῦ στίχου, ἡ χαριτωμένη ἀπλότης τῆς ἐκφράσεως, ἡ δύναμις τοῦ ρυθμοῦ».

Ἐπειτα ὁ Ντ' Ἰσεγκάρδ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ Κάννα ἐπροτίμησε νὰ μεταφράσῃ τὸ ἔργον σὲ πεζὸ λόγο, ποὺ ἐπιτρέπει πιστότερη ἀπόδοσις τοῦ κειμένου, καὶ καταλήγει: «Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους ὁ καθηγητῆς Κάννα ἀπὸ τὴν ἀνακρίβεια τοῦ στίχου

(1) Ὁ γνωστὸς ἑλληνοστῆς Eliseo Brighenti ἐδημοσίευσεν στὸ «*Secolo Illustrato della Domenica*» τῆς 1 Νοεμβρίου 1896 μετάφρασιν μιᾶς ὠδῆς τοῦ Μαρκοῦ. Ἀργότερα μετέφρασε τὸν «Ὅρκον» καὶ ἐκλογὴν ἀπὸ τὰ λυρικά του σ' ἕνα αὐτοτελὴ τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Gerasimo Markoras. — Il Giuramento. Liriche. Versione annotata con una introduzione sulla lingua e la poesia neo-ellenica del Prof. Eliseo Brighenti. — Biblioteca Universale n. 314-315. — Milano, Soc. ed. Sonzogno, 1903, 16°, pag. 179.*»

(2) Ἡ μετάφρασις δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸν «*La Rassegna Nazionale*», vol. CIX, anno XXI, Firenze, 1 ottobre 1899. Ἡ εἰσαγωγὴ «*Un poema neoellenico*» τοῦ Luigi d'Isengard βρίσκεται στὶς σελίδες 469-470. Ἡ μετάφρασις τοῦ Giovanni Canna «*Il Giuramento*» ἀρχίζει στὴ σελίδα 470 καὶ τελειώνει στὴ σελίδα 508.

ἐπροτίμησε τὴν πιστότητα τῆς πρόζας. Καὶ ἠθέλησε νὰ παρουσιάσω ἐγὼ στοὺς ἀναγνώστας τῆς «Rassegna Nazionale» τὴν ὠραίαν μετάφρασί του, γιὰ τὸ 1866, τὸ ἔτος τοῦ Ἀρχαδιοῦ, πῆρα καὶ ἐγὼ μέρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασι τῆς νήσου Κρήτης μετὰ τοὺς γαριβαλδινούς φιλέλληνας, μαζί μετὰ τὰ παλληκάρια τοῦ συνταγματάρχου Βυζαντίου καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Κορωναίου» (1).

Ἡ μετάφρασι τοῦ Κάννα εἶναι πολὺ πιστὴ καὶ ἀποδίδει ἀκριβῶς τὸ ἑλληνικὸ κείμενον. Σχετικῶς μετὰ τὴν μετάφρασι αὐτῆ, ὁ γνωστὸς ἑλληνιστὴς Λεγκράν, στὸν ὁποῖον ὁ Κάννα ἔστειλε ἓνα ἀντίτυπο τῆς ἐργασίας του, τοῦ ἔγραψε γαλλικὰ ἓνα θερμότατο γράμμα, ποὺ μεταφράζουμε παρακάτω:

«Κύριε καθηγητὰ καὶ ἀγαπητὲ συνάδελφε. — Ἔλαβα προχθὲς τὴν μετάφρασί Σας τοῦ «Ὁρκου» τοῦ Γερασίμου Μαρκοῦ εἰς ἰταλικὴν πρόζαν καὶ Σᾶς εὐχαριστῶ ἐγκαρδιώτατα γιὰ τὴν εὐγενικὴ αὐτῆ προσφορά. Δὲν παραξενεύομαι ὅτι ὁ γηραιὸς ποιητὴς ἔμεινε ἐνθουσιασμένος διαβάζοντας τὸ ἔργο του εἰς τὴν θαυμασίαν γλῶσσαν Σας καὶ μεταφρασμένο μετὰ τόση χάρι καὶ ἀκρίβεια. ἠθέλησα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος νὰ δῶ πῶς ἀπεδώσατε μερικὰ ἀποσπάσματα καὶ (Σᾶς τὸ λέω χωρὶς σικιὰν κολακείας) ἐξεπλάγην πραγματικὰ βλέποντας πόσο θαυμάσια ἡ ἰταλικὴ γλῶσσα προσφέρεται γιὰ τὴν μετάφρασι τῆς ἑλληνικῆς. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μας εἶναι μακριὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἔχη τέτοια εὐλυγισία. Εἶναι φοβερὰ *bévueule!*

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν σκεφθῆκατε τὴν «Ἴονικὴν Βιβλιογραφίαν» μου, ποὺ αὐξάνει διαρκῶς. Ὁ «Ὁρκος» Σας ἀποτελεῖ πολὺτιμο συμπλήρωμα γι' αὐτῆ.

Ὅλος δικὸς Σας καὶ ἀκόμη μιὰ φορὰ εὐχαριστῶ.

ΑΙΜΙΑΙΟΣ ΛΕΓΚΡΑΝ

Παρίσι, 8 Νοεμβρίου 1899».

Καθὼς φαίνεται ἀπ' τὸ γράμμα τοῦ Λεγκράν (2), καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μαρκοῦ εἶχε μείνει κατενθουσιασμένος γιὰ τὴν ἐπιτυχημένην μετάφρασι τοῦ Κάννα καὶ τοῦ εἶχε ἐκφράσει τὸν θαυμασμό του γιὰ τὴν ἀκριβῆ ἀπόδοσι τοῦ «Ὁρκου».

(1) «Rassegna Nazionale», 1899, καὶ «Scritti di Giovanni Canna κ. λ.», σελ. 111-112.

(2) Τὸ γράμμα τοῦ Legrand, ποὺ δημοσιεύεται στὸ γαλλικὸ πρωτότυπο στὸ «Scritti letterari di Giovanni Canna κ. λ.», ἐνθ. ἀν. σελ. 405-406, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Monsieur le professeur et cher Collègue, J'ai reçu avant-hier votre traduction de l'«Ὁρκος» de Gerasime Marcoras en prose italienne, et je vous remercie bien cordialement de ce gracieux hommage. Je ne suis pas étonné d'apprendre que le vieux poète ait été ravi de se lire dans votre admirable langue, et traduit avec tant d'élégance unie à tant de fidélité. Car j'ai voulu voir, moi aussi, comment vous aviez rendu certains passages, et (je vous le dis sans l'ombre de flatterie) j'ai été vraiment émerveillé de voir combien l'italien se prête admirablement à rendre le grec. Notre langue française est loin d'être aussi souple. C'est une terrible «bévueule»!

Merci d'avoir pensé à ma *Bibliographie ionienne* qui va chaque jour grossissant. Votre *Giuramento* est une bonne recrue pour elle.

Bien tout à vous et encore une fois merci.

EMILE LEGRAND.

Paris, 8 Novembre 1899.

Ὁ ἴδιος ὁ Λεγκράν εἰς τὴν «Ἴονικὴν Βιβλιογραφίαν» χαρακτηρίζει τὴν μετάφρασι θαυμασίαν (1).

* * *

Ὁ Ἰωάννης Κάννα (Giovanni Canna), θερμὸς φίλος καὶ ἐνθουσιώδης μελετητὴς τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, γεννήθηκε στὸ Καζάλε τοῦ Μονφερράτο, στίς 20 Δεκεμβρίου 1832. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Τουρίνου καὶ ἀναγορεύθηκε διδάκτωρ τῆς φιλολογίας τὸ 1853. Ἐδίδαξε γιὰ εἴκοσι χρόνια σὲ διάφορα σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὸ 1873 διορίσθηκε πρῶτα ἑκτακτος καὶ ἔπειτα τακτικὸς καθηγητὴς τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παβίας, ὅπου ἐδίδαξε σαράντα χρόνια, μέχρι τοῦ θανάτου του (20 Φεβρουαρίου 1915) (2).

Ἐδειξε πάντοτε ἐξαιρετικὴ ἀγάπη καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν νεώτερη Ἑλλάδα. Σχετικὰ ὁ Κάρλο Πασκάλ (3) φράζει τὰ ἐξῆς: «Διάδοχος στὸν ἐνθουσιασμό γιὰ τὴν Ἑλλάδα τοῦ Σαντόρε ντὶ Σανταρόζα, ὁ Κάννα ἀφιέρωσε ἓνα μέρος τῆς δράσεώς του στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος (4), συγκεντρώνοντας μετὰ φροντίδα τίς ἐκδηλώσεις τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους ἐκείνου, τὸ ὁποῖον στὸ παρελθὸν εἶχε σκορπίσει τόσο φῶς σ' ὅλοκληρον τὸν κόσμον. Ἡ Ἑλλάς ἤτο ἡ δευτέρη πατρίδα του καὶ ὅπως στὴν εὐαίσθητη φαντασία του ἀναζῶσε τὸ μεγαλεῖον τῆς

(1) Βλ. «Bibliographie Ionienne, description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-îles ou concernant ces îles du quinzième siècle à l'année 1900, par Emile Legrand, œuvre posthume complétée et publiée par Hubert Pernot. — Tome deuxième, Paris, Ernest Leroux, MDCCCX». Εἰς τὴν σελίδα 788, κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ἔργων τῶν δημοσιευθέντων τὸ ἔτος 1899 καὶ ὑπ' ἀριθμὸν 3999 ὁ Λεγκράν γράφει τὰ ἐξῆς:

«Il Giuramento, poema in greco volgare di Gerasimo Marcoras recato in prosa italiana. — Firenze, ufficio della Rassegna nazionale, 2, via della Pace, 2, 1899. Pistoia, tip. Giuseppe Flori».

In-8° de un feuillet blanc et 42 pages. L'auteur de cette excellente traduction (extraite de la «Rassegna nazionale», n° du 1er octobre 1899) est Giovanni Canna, professeur à l'Université de Pavie. On lit, en tête, une courte préface signée: Luigi d'Isengard.

(2) Ἀκριβεῖς βιογραφικὲς καὶ βιβλιογραφικὲς σημειώσεις γιὰ τὸν Κάννα βρίσκονται στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ Πασκάλ καὶ στὸν ἐπικύριον λόγον τοῦ Comello, ποὺ δημοσιεύονται στὸ «Scritti letterarii di Giovanni Canna κ. λ.» σελ. 1-13 καὶ 407-413.

(3) Ὁ Carlo Pascal, καθηγητὴς ἐπίσης στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Παβίας καὶ στενὸς φίλος τοῦ Κάννα, ἦταν καὶ ὁ ὀργανωτὴς τῆς ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Κάννα σὲ ἰδιαιτέρον τόμον.

(4) Μεταξὺ τῶν μελετῶν τοῦ Κάννα γιὰ τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν, κυριώτερες εἶναι οἱ ἐξῆς: 1) Aristotele Valaorit. — Estratto dai Rendiconti del R. Istituto Lombardo, serie II, volume XIII, fasc. XIX-XX, 1880. 2) Gli opuscoli greci di G. B. Telfy. — Estratto dai Rendiconti del R. Istituto Lombardo, serie II, vol. XIV-XV, 1881. 3) Dionisio Solomos, discorso. — Pavia, Successori Bizzoni (estratto dall'Annuario della R. Università degli Studi), 1896. 4) Zante e Dionisio Solomos, nota. — Rendiconti del R. Istituto Lombardo di scienze e lettere, vol. XXXII, 1899. 5) Il Giuramento, poemetto di Gerasimo Marcoras. Recato in prosa italiana. — Firenze, «Rassegna Nazionale», 1899. 6) Solennità centenaria in onore di Dionisio Solomos. — Rendiconto del R. Istituto Lombardo, 1899. Ὅλες οἱ μελέτες αὐτὲς ἀναδημοσιεύτηκαν στὴν συλλογὴ τῶν ἔργων τοῦ Κάννα: Scritti letterarii di Giovanni Canna κ. λ., Casale Monferrato, 1919.

ἀρχαίας Ἑλλάδος (1), ἔτσι καὶ τῆς νεώτερης ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐκθειάζῃ τὶς τρομερὲς κακουχίες καὶ τοὺς διακαεῖς πόθους. Γι' αὐτὸ μὲ βαθεῖα συγκίνησι καὶ ἐμπνευσμένη ἀφοσίωσι ἀσχολήθη μετὰ τὸν Ἀριστοτέλη Βαλαωρίτη, μεγάλο ποιητὴ πού διακρίνεται γιὰ τὴ θερμότητα τοῦ πάθους του, γιὰ τὴν πλούσια φαντασία του γιὰ τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς φιλοπατρίας. Κατὰ τὸ Βαλαωρίτη, ἡ νέα ἐλληνικὴ ποίησι θᾶπρεπε νὰ εἶναι πιστὴ ἀπεικόνισι τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἑθνους κατὰ τὸν διαρκῆ ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ. Γιὰ τὸν ἀγῶνα αὐτόν, ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς εἶχε γράψῃ τὰ ἐξῆς εἰς τὸ προοίμιον τῆς Κυρᾶς Φροσύνης: «Ἐκατέρωθεν ἀδιάλλακτον μῖσος, ἀκατανόητοι προσπάθειαι, ἀξιοθαύμαστος ἐπιμονή. Ἐπὶ τετρακόσια περίπου ἔτη Ὁθωμανοὶ καὶ Ἕλληνας ἐσκήρουν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, οἱ μὲν ἰσχυρῶς ὑπὲρ τοῦ δεσποτισμοῦ ἀγωνιζόμενοι, οἱ δὲ ἀσθενεῖς ὑπὲρ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας παλαιόντες, καὶ οὐδέποτε οὔτε ἀποκάνοντες, οὔτε ὑποχωροῦντες. Ἡ ἐποχὴ αὕτη δύναται εὐλόγως νὰ ὀνομασθῆ ἡρωϊκὴ, ὡς ἐποχὴ, ἐν ᾗ συλλαμβάνεται καὶ κυφορεῖται ἡ μεγάλη περὶ ἐθνότητος ἰδέα, ἀποχωριζομένη τοῦ Βυζαντινοῦ κυκεῶνος καὶ θέλουσα νὰ ὑπάρξῃ ἀφ' ἑαυτῆς, ἐνδυομένη νέαν ἀτομικότητα, νέαν ζωὴν, νέον κάλλος. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης διατυπῶνται ὁ χαρακτήρ τοῦ νέου Ἑλληνος, ἀρχεται ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις καὶ προκύπτει σαφῶς ὁ προορισμὸς καὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ» (2). Ὁ Κάννα — συνεχίζει ὁ Πασκάλ — παρουσιάζει ἀντάξια τῇ μορφῇ τοῦ εὐγενικοῦ αὐτοῦ τέκνου τῆς Ἑλλάδος, πού πέθανε ἀγαπῶντας καὶ συνθέτοντας, μετὰ ὅλες τὶς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του στραμμένες πάντοτε πρὸς τὸ ὑψηλὸ ὄνειρο τοῦ νέου μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ Βαλαωρίτου ἡ νέα Ἑλλάς εἶχε ἄλλους δύο μεγάλους ποιητὰς: τὸ Διονύσιου Σολωμοῦ καὶ τὸ Γεράσιμου Μαρκοῦ: καὶ οἱ τρεῖς γεννήθησαν ἐπὶ τῆς Ἑπτάνησο. Ἀπὸ τὸ Μαρκοῦ ὁ Κάννα μετέφρασε ἰταλικά σὲ πεζὸ λόγῳ τὸν «Ὀρκο», ποίημα γραμμένο ἐπὶ δημοτικῇ, μιὰ χαριτωμένη ἱστορία ἀγάπης, πού περιγράφει ἐπεισόδια ἀφθάρτου ἡρωϊσμοῦ κατὰ τοῦ Τούρκου, τοῦ αἰωνίου αὐτοῦ ἐχθροῦ. Γιὰ τὸ Διονύσιου Σολωμοῦ — πού γεννήθη ἐπὶ τῆς Ζάκυνθο τὸ 1798, πού σπούδασε ἐπὶ τῆς Κρεμόνα καὶ ἐπὶ τῆς Παβίας, πού ἔγραψε πρόζες καὶ ποιήματα ἰταλικά καὶ ἀκολούθησε τῇ σχολῇ τοῦ Μόντι, πού εἶχε βαθεῖα λατρεία γιὰ τὸν Ματτζόνι καὶ ἔγραψε τὸ «Elogio a Ugo Foscolo», καὶ πού μετὰ τὸ γυρισμὸ του ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἐσύνθεσε ἐπὶ τῆς γλῶσσης του ἀξιοθαύμαστα τραγούδια γεμᾶτα φιλοπατρία, — ὁ Κάννα μίλησε ἐκτενῶς καὶ μετὰ εἰλικρινῆ θαυμασμὸ ἐπὶ τὸν ἀνακτῆριον λόγῳ του ἐπὶ τῆς Πανεπιστημίου τῆς Παβίας τὸ 1896. Καὶ ὅταν ἀπ' τῆς Ζάκυνθο ἔγινε πρόσκλησι ἐπὶ τὴν Ἰταλία νὰ συνεισφέρῃ γιὰ τὴν ἀνάγεισιν ἀνδριάντος εἰς μνήμην ἐκείνου, μίλησε καὶ πάλι, ὑμνῶντας τὶς ἀρετὰς καὶ τὸ ἔργο του, καὶ ἐκθειάζοντας τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ποιητὴ, πού ἦταν ἀγαπητὸς σ' ὅλους ὅσοι ἀγαποῦν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὶς ὠραῖες καὶ ὑψηλὰς ἰδέας. Μετὰ συγκίνησι διαβάσει κανεὶς τοὺς ἐπαίνους γιὰ τὸν περίφημον αὐτὸν νεόν, (πού προτοῦ γίνεαι εἴκοσι χρόνων εἶχε δεῖξει λεπτὸ κριτικὸ πνεῦμα, παραβάλλοντας τὴν ποίησι τοῦ Μόντι μετὰ ἓνα «σύννεφο βαθεῖα χρωματισμένο», καὶ πού εἶχε γράψῃ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ αὐτὰ τὰ λόγια: «Ἡ δυσκολία πού βρῖσκει ὁ συγγραφεὺς, — μιᾶ

γιὰ τὸ μεγάλο συγγραφεὺς, — δὲν ἐγκρίνεται ἐπὶ τὸ νὰ δεῖξῃ φαντασία καὶ πάθος, ἀλλὰ ἐπὶ τὸ νὰ ὑποτάξῃ τὰ δύο αὐτὰ, κατὰ καιροὺς καὶ τόπους, εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς Τέχνης», ἢ αὐτὰ: «Ἡ ἀρμονία τοῦ στίχου δὲν εἶναι κάτι τὸ μηχανικόν, ἀλλὰ ἐκφρασι ψυχῆς», ἢ ἀκόμη: «Ἡ Τέχνη λατρεῖται σιωπηλὰ τῇ φύσει καὶ ἡ φύσις, γιὰ ἀνταμοιβὴ τῆς μακρινῆς ἀφοσίωσης, ἀποκαλύπτει τὶς ὁμορφίαις τῆς στῆν Τέχνη, πού τὶς φανερώνει μετὰ χάρι στυλοῦ ἀνθρώπου», καὶ πολλοὺς ἄλλους θαυμάσιους στοχασμοὺς), γιὰ τὸν νεαρὸν αὐτὸν ποιητὴ, πού ὅταν γύρισε ἐπὶ τὴν πατρίδα του, ἔγραψε μετὰ ὅλη τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του πολλὰ ἐμπνευσμένα τραγούδια καὶ τὸν ὕμνον εἰς τὴν Ἑλευθερίαν καὶ ἐξωγράφησε μετὰ δύναμιν εἰκόνα τὸν αὐστριακὸν ἀετὸ «ποῦ φτερὰ καὶ νύχια θρέφει — μετὰ τὰ σπλάγχνα τοῦ Ἰταλοῦ».

Εἰς τὰς μελέτας νεοελληνικῆς λογοτεχνίας ἀνήκει καὶ ἡ σπουδὴ τοῦ Κάννα γιὰ τοὺς ἐλληνικοὺς τόμους (1) τοῦ Τέλφου, ὁ ὅποιος ἦτο ἓνας διαπρεπὴς Οὐγγρος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης. Ὁ λόγος πού ἔσπρωξε τὸν Κάννα νὰ ἀσχοληθῇ μετὰ αὐτόν, εἶναι ὅτι ὁ Τέλφου εἶχε γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμὸν, τὶς ἴδιαις ἐλπίδας, πού γέμιζαν καὶ τὴ δικήν του καρδίαν. Ἀσχολήθη ἰδιαίτερα μετὰ τὴν μελέτην τοῦ Τέλφου «τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα», ὅπου ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει μετὰ θερμὴν εὐγλωττία τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα, καταλήγοντας ὡς ἐξῆς: «Σ' ὅλη τὴν Ἀνατολήν, μόνο οἱ Ἕλληνας ἔχουν τὴν ἀποστολὴν νὰ δημιουργήσουν καὶ νὰ ζωντανέψουν τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερίαν. Σ' αὐτὸ δὲν εἶναι ἱκανοὶ οὔτε οἱ Τούρκοι, οὔτε οἱ Βούλγαροι, οὔτε οἱ Ἀλβανοὶ, οὔτε οἱ Σλάβοι. Γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ Εὐρώπη τὴν εἰρήνην ἐπὶ τὴν Ἀνατολήν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ ὁ Ἑλληνισμὸς».

Οἱ μελέτες τοῦ Κάννα θὰ ἔπρεπε νὰ μεταφραστοῦν ἐλληνικά, γιὰ νὰ μάθουν οἱ Ἕλληνας πῶς ἔκρινε τὴν νεοελληνικὴν λογοτεχνίαν ἓνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους διακεκριμένους ἰταλοὺς ἐπιστήμονες· ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ γνωστὴ καὶ ἡ εὐγενικὴ δρᾶσι τοῦ θερμοῦ αὐτοῦ φιλέλληνο γιὰ τὴν Πατρίδα μας.

(1) Ἐκτὸ ἀπὸ τὰ κυριώτερα ἔργα τοῦ Τέλφου εἶναι τὸ Corpus Juris Attici. Ἐγραψε ἐπίσης σειρὰν μελετῶν γιὰ τὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν Ἑλλάδα, πού τὶς ἐξέδωκε ἐπὶ τῆς Βουδαπέστη μετὰ τὸν ἐξῆς τίτλον: «Opuscula Graeca quae primum in Graecorum ephemeridibus scripsit nunc autem sollemniter celebrato seculari restauratae regiae scientiarum Universitatis Hungaricae festo collecta edidit Joannes B. Telfy, philosophiae doctor, antea causarum advocatus, philologiae classicae in Universitate Budapestinensi professor publicus ordinarius, annis scholasticis MDCCCLXX-MDCCCLXXV ordinis philosophorum praeses et decanus, Societatis archaeologicae Athenarum, Collegii Atheniensis propagandarum litterarum Graecarum, philologici ibidem Conventus, cui nomen Byron, Societatis promovendorum in Gallia studiorum Graecorum, Academiae Hungaricae et Patavinae collega, etc. — Budapestini, Typis regiae scientiarum Universitatis Hungaricae. — MDCCCLXXX.

(1) Ὁ Κάννα ἀσχολήθη μετὰ διαφόρους ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἰδιαίτερος δὲ μετὰ τὸν Ἡσίοδον.

(2) Βλ. Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου: «Ἡ Κυρὰ Φροσύνη», προλεγόμενα.

ΣΧΟΛΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ

Ραδιοφωνική διάλεξι τῆς ἱατροῦ καὶ καθηγητρίας Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Καὶ ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΥ

Σκοπὸς τοῦ σχολείου, ὅπως σήμερα τὸν ἀντιλαμβάνομεθα, εἶνε ν' ἀξήση τὴν κοινωνικὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου, καὶ νὰ μορφώσῃ ἔχι μόνον τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἠθικὴν τοῦ παιδιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς σωματικὰς του δυνάμεις. Ἀπὸ τὸ σχολεῖον τὸ σημερινὸν περιμένομεν, ἔχι μόνον νὰ δώσῃ σοφίαν καὶ πλοῦτον γνώσεων, ἀλλὰ ν' ἀναγεννήσῃ τὴ φυλὴν, νὰ δυναμώσῃ τὸ ἔθνος, νὰ μᾶς δώσῃ υγιεῖς καὶ δυνατοὺς ἐφήβους, ἔχι πλάσματα καχεκτικὰ καὶ μαραμμένα, σὰν νὰ ἐβγαίναν ἀπὸ κανένα νοσοκομεῖον, ὅπου μακριὰ ἀρρώστεια ἔσκαβε τὸν ὀργανισμό τους. Καὶ γιὰ τοῦτο, ὅταν λέμε σήμερα «Σχολικὴ ὑγιεινὴ», δὲν ἐνοοῦμε μόνον τὴν προφύλαξιν τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὶς κολλητικὰς ἀρρώστειαι, ἀλλὰ τὰ ἐν γένει μέσα, μὲ τὰ ὅποια μπορεῖ κανεὶς νὰ βοηθήσῃ τὴ φυσικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ τρυφεροῦ ὀργανισμοῦ τῶν καὶ τὴν ἁρμονικὴν, τὴν παράλληλὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος στὴν τόσο πολῦτιμη γιὰ κάθε ἔθνος, γιὰ κάθε φυλὴν, «Παιδικὴ ἡλικία». Τὸ σχολεῖον ἀντιπροσωπεύει τὴν «Πολιτείαν-Μητέρα» γιὰ τὸν «Πολίτην-Παιδί», γιὰ τοῦτο ὁ σκοπὸς του εἶναι μεγάλος, ἡ ἀποστολὴ του ὑψηλὴ εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ, ἔχι μόνον, ἀλλὰ καὶ ν' ἀναθρέψῃ καὶ νὰ δυναμώσῃ τὴ φυλὴν τοῦ μέλλοντος, ν' ἀνοίξῃ δρόμους χαρᾶς, ὀρίζοντας εὐτυχίας στίς δυνατὰς ὑπάρξεις, πού θ' ἀνταποδώσουν τὴ στοργὴν μὲ τὴν τελειοποιήσῃ τῆς φυλῆς, μὲ τὴν ἐκπλήρωσι τῶν κοινωνικῶν καθηκόντων τῶν. Ὅσον περισσότερο ἡ πολιτεία θὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὴν ἡλικίαν αὐτήν, τόσο σθεθερώτερη θὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ μέλλον τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἔθνους.

Ἐλέχθη, ὅτι εἰς τοὺς ἀρχαίους παιδοκριβας, οἱ ὅποιοι ἐπέβλεπον τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὰ γυμνάσια τῶν παιδιῶν καὶ ἐπροίκιζαν τὴ νεότητα μὲ ἄλκιμα καὶ γερὰ σώματα, ὠφείλετο ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τὸ μεγαλεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει τὸ ὠραιότερον καὶ τὸ λαμπρότερον φῶς τῆς.

Ἀπὸ τὸν σημερινὸν ὑγιεινολόγον ἐξαρτᾶται ἡ ἁρμονία, ἡ ὁμορφία καὶ ἡ ὑγεία μέσα εἰς τὸ σχολεῖον, αὐτὸς θὰ ποδηγετήσῃ τὴ φυσικὴ ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ὑγιεινὴν ἀνατροφὴν καὶ μόρφωσιν τοῦ παιδιοῦ. Ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτᾶται νὰ καταρτίσῃ, νὰ διαπλάσῃ τὸν πολίτην ὡς κοινωνικὸν ἄτομον, δυνατόν καὶ εὐτυχημένον, (γιατὶ ἡ ὑγεία εἶνε ἡ χαρὰ) σύμφωνα μὲ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς μεγάλης, τὴν εὐγενικὴν τοῦ ἔθνους μας. Ἡ Ἑλλὰς δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ, ὅτι ἔχει τὸ μεγάλο προορισμὸν νὰ γίνῃ ὁ Φάρος τοῦ πολιτισμοῦ γιὰ τὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ὑπέσχετο ἀνεκὰθεν ὁ Φάρος τῆς Προόδου γιὰ τὰ ἔθνη τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ κάθε ἐλληνοπόλις γιὰ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν εὐγενικὴν ἀποστολὴν του, καὶ νὰ δώσῃ μιὰ φωτεινὴ ἀκτῖνα στὴν φωτεινὴν τοῦ Φάρου δέσμη, πού θὰ πλημμυρίσῃ μὲ φῶς καὶ πολιτισμὸν τὴν Ἀνατολήν, πρέπει νὰ μὴ σκιαῖται ἀπὸ κανένα σύγγενο, ἀπὸ καμμιά κηλῖδα ἀδυναμίας καὶ ἀρρώστειας. Πρέπει νὰ ἔχῃ ὀργανισμὸν σφριγῶντα ἀπὸ δύναμιν καὶ ὑγείαν, γιὰτὶ τότε μόνον καὶ τὸ πνεῦμα θὰ λάμπῃ φωτεινὰ καὶ θὰ σκορπίσῃ τὸ ἀληθινὸν φῶς στὸ δρόμον τὸν ὀπισθοδρομικὸν τῆς βαρβαρῶς ζωῆς.

Μὲ τὰ ὀλίγα αὐτὰ προλεγόμενα θέλομε νὰ τονίσωμε, ὅτι ἡ πολῦτιμος αὐτὴ παιδικὴ ἡλικία μὲ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῆς, μόνη αὐτὴ ἡμπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν αὐγὴν ὀλοκλήρου τῆς φυλῆς.

Ἄλλ' ἡ ἡλικία αὐτὴ εἶνε σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐμπιστευμένη εἰς τὸ σχολεῖον, αὐτὸ λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐπεξεργασθῇ τὴ φυσικὴ ἀκμὴ καὶ τελειότητα τῆς φυλῆς, καὶ νὰ διαθέσῃ τὸ πνεῦμα στὴν ὀμαλήν καὶ φυσικὴν τὴν ἀνάπτυξιν.

Δυστυχῶς ἡ διαμονὴ εἰς τὸ σχολεῖον, μέχρι πρό τινας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἀντεπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνες καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὑγιεινῆς. Ἡ συσσώρευσις τόσοσιν τρυφερῶν ὑπάρξεων μέσα εἰς στενόχωρα δωμάτια, ἡ ἀκίνησις εἰς τὴν ὀπίαν ἦσαν καταδικασμένα τὰ μόλις ἀναπτυσσόμενα σώματα, πού ἔχουν τόσοσιν ἀνάγκην ἐλευθερίας καὶ

κινήσεως, ἡ ὑπερβολικὴ πνευματικὴ κούρασις μὲ τὴν μεγάλην ἔντασιν τῆς προσοχῆς, πού κουράζει τόσο περισσότερο ὅσο γίνεται μὲ βίαν, χωρὶς τὴ φυσικὴ ἐκείνη κλίση, πού ἔρχεται ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν περιέργειαν, πού διεγείρει τὸ μάθημα, ὅλα αὐτὰ κουράζουν τὸν τρυφερὸ ὀργανισμό τοῦ παιδιοῦ. Καὶ γι' αὐτὸ τὰ σχολεῖα, ὅπως διόλου ἐναντίον τοῦ προορισμοῦ τῶν, μᾶς πρέσβιδαν ὑπάρξεις ἐκνευρισμένας, ἐξηντημένας, μὲ σώματα κουρασμένα, γέρικα, συντετριμμένα ἀπὸ τὴν καθηστικήν ζωὴν τῶν θρανίων, ἀντὶ τὸ σῶμα νὰ τονώνεται καὶ νὰ ρυθμίζεται μὲ τὰ παιγνίδια καὶ τὴν γυμναστικὴν στὸ ὑπαιθρον, πού πρέπει νὰ συμβαδίζουν στὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος. Ἡ μελαγχολία καὶ ἡ ἀπογοήτευσιν τῶν νέων τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, νέων, πού ἔπρεπε νὰ εἶνε γεμάτοι σφρίγγος καὶ δύναμιν καὶ ἐνθουσιασμό, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθυγιεινῆς διαίτης καὶ τῆς ὑπερβολικῆς κοπώσεως τοῦ πνεύματος κατὰ τὴν σχολικὴν ἡλικίαν, τὴν ἡλικίαν ἀκριβῶς τῆς ἀναπτύξεως τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος. Εἰς τὰ ἀνθυγιεινὰ ἐκείνα κτίρια, πού ἐλέγοντο σχολεῖα, οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι ἀπεγορευόντο ἀπὸ τὴν ζωὴν πρὶν ἢ τὴν γνωρίσουν, πρὶν ἢ τὴν γευθῶν, γιὰτὶ εἰς τὰ κτίρια ἐκείνα, ὅπου ἔμεναν τὶς ὠραιότερες ἡμέρας καὶ τὶς ὠραιότερες ὥρες τῆς ζωῆς τῶν, δὲν εἶχον οὔτε ἀριετὸ καὶ κατὰλληλον φῶς, οὔτε ἀριετὸ καὶ κατὰλληλον ἀέρα, οὔτε κατὰλληλὴν ξεκουραστικὴν καὶ ὑγιεινὴν στάσιν, οὔτε ἀνάλογον κίνησιν, οὔτε ἀνάλογον πνευματικὴν ἐργασίαν. Πόσο διαφορετικὴ θὰ ἦτο ἡ ἀνάπτυξις τῶν νέων καὶ τῆς φυλῆς, ἐὰν ἡ πνευματικὴ ἐργασία ἐπεριορίζετο εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἡμέρας καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἐχρησιμοποιοῖτο γιὰ τὴν φυσικὴν ἀνάπτυξιν τῶν παιδιῶν, γιὰ τοὺς περιπάτους γιὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν μουσείων, γιὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ὠραίων τεχνῶν. Πόσο πιὸ ἀγαπητὴ καὶ πιὸ φιλόφρων θὰ ἦταν ἡ διαμονὴ εἰς τὸ σχολεῖον.

Καὶ τώρα εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς Σχολικῆς Ἑγιεινῆς, τὸ τόσο σπουδαῖον γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους, θὰ ἐξετάσωμεν ἐν ἐκ τῶν μέσων μὲ τὰ ὅποια θὰ κατορθωθῇ νὰ εἶνε ὅσο τὸ δυνατόν πλησιέστερον στὴν φυσικὴν ζωὴν, ὅσο τὸ δυνατόν ὀλιγώτερον βλαβερὰ ἡ σχολικὴ φοίτησις στὴν πολῦτιμη αὐτὴ ἡλικία ἀπὸ τὴν ὀπίαν ἐξαρ-

τᾶται ἡ πρόοδος καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς λατρευτῆς μας Ἑλλάδος, θὰ εἴπωμεν δηλ. ὀλίγας λέξεις γιὰ τὰ σχολικὰ κτίρια γενικῶς.

ΤΑ ΣΧΟΛΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ.

Ἐὰν ἡ κατοικία τοῦ ἀτόμου, ἡ κατοικία τῆς οἰκογενείας ἀπαιτεῖ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων τῆς ὑγιεινῆς, τὰ σχολικὰ κτίρια, ὅπου τόσοσιν τρυφερὰ ὑπάρξεις περνοῦν τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ζωῆς τῶν, κατὰ πολὺ μεγαλεῖτερον λόγον πρέπει νὰ ἐκπληροῦν τοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς καὶ νὰ ἐπιτρέπουν εἰς τοὺς τρυφεροὺς αὐτοὺς ὀργανισμούς, ν' ἀπολαμβάνουν ἄφθονα τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς, τὰ δύο αὐτὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν τρυφερὴν ἡλικίαν στοιχεῖα. Ἡ πιὸ μακρυνὴ ἐποχὴ ἀκόμη ἀνεγνώριζε πόσο τονωτικὴ εἶνε ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ὑγιεινῆς καὶ καθαρᾶς ἀτμοσφαιρας στὸν ὀργανισμό τοῦ ἀνθρώπου καὶ πρὸ πάντων τοῦ παιδιοῦ. Ὁ Γάλλος φιλόσοφος Ρουσσώ, στὸ σύγγραμμά του «Αἰμιόλιος» γράφει: «Πρὸ πάντων κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς ὁ ἀέρας ἐνεργεῖ ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν παιδιῶν· μπαίνει ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τοῦ λεπτοῦ καὶ τρυφεροῦ δέρματος καὶ ἀφήνει ἐντυπώσεις, πού δὲν σβύνουν ποτέ».

Ἀλλὰ μήπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ ὁ ἀθάνατος Σωκράτης, τοῦ ὀποιοῦ ἡ δυνατὴ σκέψις φωτίζει καὶ σήμερα τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν ἐδίδασκαν εἰς τὸ ὑπαιθρον ἀπολαμβάνοντες τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς διαχυοῦς ἀττικῆς ἀτμοσφαιρας καὶ τοῦ καταγάλανου ἀττικοῦ οὐρανοῦ; Ἀλλὰ γιὰ νὰ δέχεται ἄφθονο καὶ καθαρὸ ἀέρα τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ κτίζεται εἰς ὑγιεινὴν καὶ ἐλεύθερον τοποθεσίαν, νὰ μὴ περιτριγυρίζεται ἀπὸ ἄλλας ὑψηλὰς οἰκοδομάς, πού νὰ ἐμποδίζουν τὰ εὐεργετικὰ κύματα τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ φωτός. Νὰ περιτριγυρίζεται δὲ ἀπὸ εὐρύχωρο γήπεδον, πού θὰ χρησιμεύῃ γιὰ τὴν γυμναστικὴν καὶ τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὴν φύτευσιν δένδρων καὶ φυτῶν, πού θὰ σχηματίζουν γύρω - τριγύρω τὴν χαρωπὴν συντροφίαν τοῦ κήπου καὶ θὰ καλλιεργῶνται ἀπὸ τοὺς μαθητὰς εἰς τὰ διαλείμματα.

Πολλὴ προσοχὴ χρειάζεται, ὥστε τὸ σχολεῖον νὰ μὴ γειτονεύῃ μὲ στάσιμα νερά, πού μποροῦν

νά γεννήσουν ἐλώδεις πυρετούς εἰς τοὺς μαθητάς. Οἱ διάδρομοι, αἱ θύραι καὶ αἱ κλίμακες τοῦ σχολείου πρέπει νὰ εἶναι πλατεῖαι, γιὰ νὰ εὐκολύνεται ἡ κυκλοφορία τῶν μαθητῶν καὶ ὁ ἀπαιτούμενος ἀερισμός. Αἱ θύραι πρέπει νὰ ἀνοίγουν πρὸς τὰ ἔξω, γιὰ νὰ εὐκολύνεται ἡ κένωσις τοῦ σχολείου ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης. Αἱ αἰθούσαι τῶν παραδόσεων θὰ εἶναι τοποθετημέναι στὴ μιᾷ μεριά τοῦ διαδρόμου, γιὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται ὁ ἀέρας καὶ τὸ φῶς. Οἱ διδάσκαλοι θὰ προσέχουν, ὥστε νὰ ὑπάρχη ἄκρα καθαριότης εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁλόκληρον τὸ σχολεῖον θὰ καθαρίζεται καθημερινῶς μετὰ τὸ τέλος τῶν παραδόσεων, τὰ παράθυρα θὰ ἀνοίγονται γιὰ τὸν ἀερισμό, τὸ πάτωμα καὶ τὰ παράθυρα θὰ πλύνονται συχνά, οἱ τοῖχοι θὰ χρωματίζονται κατ' ἔτος. Εἰς τὴν ἱματιοθήκη θὰ ὑπάρχουν νιπτήρες, ὅπου εὐκόλα θὰ καθαρίζουν τὰ χέρια τῶν οἱ μαθητῶν. Τὰ κρεμαστάρια τῆς ἱματιοθήκης θὰ ἔχουν ἀρκετὴν ἀπόστασι, ὥστε νὰ ἐμποδίζεται ἡ μόλυνσις ἀπὸ τὰ φορέματα. Τὸ σχολεῖον θὰ ἔχῃ ὑπόστεγον, ὅπου θὰ περνοῦν τίς ὄρες τοῦ διαλείμματος οἱ μαθηταί, ὅταν ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἐπιτρέπῃ νὰ μένουν εἰς τὸ ὑπαίθριον. Ἡ αἰθούσα τοῦ λουτροῦ θεωρεῖται σημερον ἀπαραίτητος εἰς κάθε σχολεῖον. Ὡς εἶδος

λουτροῦ προτιμᾶται γιὰ τὰ σχολεῖα τὸ κατάβρεγμα (ντούζ) ὡς εὐκολώτερον, ὀλιγώτερον δαπανηρὸν καὶ ἀπηλλαγμένον πικρῶς κινδύνου μολύνσεως.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον λουτρὸν σχολείου ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον Χατζηκώστα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ Ἐφηβεῖον καὶ εἰς τὰς γυναικείας φυλακὰς ἐγκατεστάθησαν λουτρά μετὰ τὴν τότε φιλόφρονον πρωτοβουλίαν τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας.

Εὐχόμεθα τὸ ὑγιεινὸν αὐτὸ μέτρον νὰ θεωρηθῇ εἰς τὸ ἔξῃς ἀπαραίτητον γιὰ κάθε Ἑλληνικὸν σχολεῖον.

Παρατηρήθη εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, εἰς σχολεῖα ὅπου οἱ μαθηταί πρὶν ἢ ἀρχίσουν τὰ μαθήματα, πηγαίνουν καὶ πικρῶν τὸ λουτρό τους στὴν αἰθούσα τοῦ λουτροῦ, ὅτι οἱ μαθηταί ἐκεῖνοι ἔχουν καὶ τὸ πνεῦμα πρὸ δροσερῶ καὶ διαυγῆς καὶ τὴν ἀντίληψιν πρὸ ζωηρὰ καὶ τὴν διάθεσιν γιὰ ἐργασίαν πολὺ μεγαλειτέρην.

Ἐκτὸς τούτου ἡ καθαριότης τοῦ σώματος ἐπηρεάζει πολὺ εὐεργετικὰ καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀτόμου· τὸ ἄτομον γίνεται ἀξιοπρεπέστερον, πολὺ πρὸ ὑπερήφανον, ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ στὸν ἑαυτὸ του ταπεινὴ καὶ ποταπὴ πρᾶξι.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΨΥΧΗ

Ραδιοφωνικὴ διάλεξις τοῦ ἱστορικοῦ συγγραφέως κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΜΟΥΡΕΛΛΟΥ

Ἡ Κρήτη, τὸ μεγάλο αὐτὸ νησί, ποῦ βρίσκεται ξαπλωμένο στὸ ἀνοιγμά ἐνὸς πελάγους, καὶ στὴ μέση μιᾶς μεγάλης λιανοθάλασσης, ὅπως εἶναι ἡ Μεσόγειος, ἀκριβῶς δὲ στὸ χῶρισμα δύο γηίνων ζωνῶν, ποῦ τοῦ δίνουν τὴ δυναμικότητα νὰ ξεπετᾶ ἔλατα καὶ νὰ τρέφῃ μπανάνες, ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς δημιουργίας του, γίνηκε σημεῖον συναντήσεως μεγάλων μοιραίων δρόμων. Στὸ νησί αὐτὸ ἔσμιζαν δύο πολιτισμοὶ κ' ἀπ' τὴ διασταύρωσιν αὐτὴ ἐξελίχθηκε τρίτος πολιτισμός, ὁ μέγας κοσμοϊστορικὸς Μινωϊκὸς πολιτισμός.

Ἡ γεωγραφικὴ ἄλλως τε θέσις τοῦ νησιοῦ

αὐτοῦ εἶναι τέτοια, ποῦ ἀκούσιά του δημιουργήθηκε καὶ ὡς σημεῖον τραγικῆς συναντήσεως διαφόρων λαῶν σὲ στιγμῆς κρίσιμες, σκληρῆς καὶ ἀγρίας, ποῦ πάλευαν μετὰ φρικτὴν μακρίαν, γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλο.

Ἀπ' τὴν ἄλλη, αὐτὴ ἡ θέσις του, τὸ ἔφερον πάνω στίς μεγάλες συναντήσεις τῶν ἀνέμων καὶ τῶν μετεωρολογικῶν μεταβολῶν καὶ τ' ἀνεμόδαρτα ἀκρογιάλια του μετὰ τὴν σπανή τους γῆ, δείχνουν γραμμὴν τὴν ἱστορίαν τῆς πάλης τῶν προαιωνίων στοιχείων τῆς φύσεως.

Ἀλλ' ἀκριβῶς ἡ ἀγριότης καὶ ἡ ἐρημιὰ ποῦ-χαν δημιουργήσῃ διάφορες σκληρότατες συνθη-

κες, συνετέλεσαν στὸ νὰ γίνουν τ' ἀκρογιάλια τῆς καὶ τὰ λιμάνια τῆς θανατερὰ ὀρηκτῆρια αἱμοβόρων ληστῶν καὶ Κουρσάρων, ποῦ ἐλμαίνοντο ὅλη τὴ Μεσόγειο.

Οἱ μεταλλαγῆς τῆς ζωῆς τοῦ νησιοῦ μας ἦσαν τόσο ἀπότομες καὶ τόσο σκληρῆς, ποῦ τοῦφεραν ἀτέλειωτες τρομερῆς ψυχικῆς δονήσεις, ἀπροσδοκῆτους ψυχικοὺς κλονισμοὺς καὶ ἄλλοτε δημιουργικῆς καὶ ἄλλοτε ἐξαντλητικῆς καὶ νευρικῆς ὑπερεντάσεις.

Σ' ἕνα τέτοιο νησί πάνω, μετὰ τὸ δεδομένο ὅτι ἡ φυλὴ, ποῦ τὸ κατέκτησε ἀργότερα, ἦταν ἡ βαρβαρὴ καὶ γεμάτη χυμώδη ἀλκή Δωρικὴ, ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργηθῇ ἕνας λαὸς ρωμαλέος σὲ σκέψιν, σὲ ἐμπνευσιν καὶ σὲ δράσιν.

Ὁ Σαρπὸν ἐστὶν ἕνα τελευταῖον ἄρθρον του, γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ καλλονή, λέει πῶς «οἱ Δωριεῖς ἦσαν οἱ πλεόν Ἑλληνες ἀπ' ὅλους τοὺς Ἑλληνες». Μ' αὐτοὺς τοὺς Ἑλληνας, τοὺς πλεόν Ἑλληνας, ἀνακατεύθηκε ἡ ἐξαιρετικὴ Κρητικὴ φυλὴ. Ἡ προαιωνία κληρονομικότης του εἶχε δώσει στὸ λαὸ αὐτὸ τὰ χαρίσματα τῶν ὑπερόχων προγόνων του, καὶ ἡ Δωρικὴ ἀλκή ἔφερε τὴ συμπλήρωσιν στὴ διαμόρφωσιν. Ἡ Δωρικὴ καὶ ἡ Κρητικὴ φυλὴ ἀλληλοαφομοιώθησαν πλήρως, ἀπ' τὴν ἀλληλοεπίδρασιν τῶν δὲ ξεπετάχθηκε ἕνας νέος λαὸς γεμᾶτος δημιουργικότητα καὶ ψυχικὴ ρώμη.

* * *

Ὁ Κρητικὸς λαὸς ἐδοκίμασε ὅσο κανένας ἄλλος, τίς πρὸ ἀπροσδόκητες ἀντιθέσεις στὴν ψυχικὴ καὶ ὕλική του ζωὴ. Κανένας λαὸς δὲν ἔχει δοκιμάσει τόσο ἀπόλυτα τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν τρικυμίαν, τὸν πόνον καὶ τὴν χαρὰν, τὸ θρῆνον καὶ τὸ γέλοιο, τὴν συμφορὰν καὶ τὴν μακαριότητα.

Ἄν ἡ Κρήτη ὑπῆρξε κάποτε ἡ νῆσος τῶν Μακάρων, ἡ Μακαρόνησος ἢ Μάκαρις, ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι, ἐγένετο ὅμως καὶ τὸ νησί τοῦ πόνου καὶ τῆς κολάσεως, τὸ νησί τῆς φρικῆς καὶ τῆς ὀδύνης.

Ὁ λαὸς τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ, στὴν πρώτη γραφικὴ ἐκδήλωσιν δὲν ἐπέτρεψε στὸν ἑαυτὸ του καμμιὰ σκληρότητα. Σὲ καμμιὰ ἀπόλυτως Μινωϊκὴ τοιχογραφία του δὲ βροίκομε σιγνὴν σκληρότητα. Μῆτε μιὰ μάχη ἀνθρώπων ἢ ζώων, δὲ φαίνεται σὲ καμμιὰ ἀπόλυτως ἀπεικόνισί του. Εἰρηνικός, λε-

πτός, καλαισθητικός, ὅπως ἦταν, δὲν μπορούσε νὰ εὐχαριστηθῇ σὲ κάτι σκληρὸ ἢ χυδαῖο. Μᾶς ἔδωκε τὸν εἰρημιστικὸν στρατὸ τῶν Τραγοῦδιστάδων—Θεριστάδων, παιδαρχημένο σὲ κανονικῆς τετράδες, ὅπως μᾶς ἔδωκε καὶ ἀκροβασίεσ πάνω σὲ ταύρους, γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ πῶς καὶ γιὰτι χαίροτανε καὶ μετὰ τὴν διεσκέδαζε. Τὸ αἶμα καὶ ὁ βίαιος θάνατος ἦταν κάτι ἀταίριαστο στὴν αἰσθητικὴ του καὶ στὴν ἀντίληψιν, ποῦχε γιὰ τὴν ζωὴ.

Κι' ὅμως ὁ ἴδιος αὐτὸς λαὸς, ἀναγκάστηκε καὶ νὰ παλαίψῃ σκληρὰ καὶ αἱματηρὰ, αἰῶνες ὀλοκλήρους κατὰ τῶν διαφόρων λαῶν, ποῦ φθονοῦσαν τὴν εὐτυχίαν του, καὶ ποῦ ζήλευσαν τὴν χαρὰν του, ὅπως πάλαψε καὶ κατὰ Κουρσάρων ἀγρίων καὶ αἱμοβόρων καὶ κατὰ βαρβαρῶν τοιχοδιωκτῶν.

Ἀφῆνοντας ἀπότομα τὸ εἰρηρικὸν δρεπάνι, ἔρπαζε ὀρηκτικὰ τὸ θανατηφόρο ἀκόντιον καὶ ἀπὸ γλυκύτατο θέρους, ριχνότανε στὸ φρικτὸν θέρημα τῶν ἀνθρώπων.

Ἀπὸ τὴν ἀπόλυτην ἡρεμίαν τῆς ζωῆς καὶ τὸ γλυκὸν ἀμέριμον τραγοῦδι, μεταπηδοῦσε στὴ φρικτὴν πολύβουην πάλην, μέσα στίς ἄλλοτε γαληνεμένες καὶ ἄλλοτε ἀγρίας καὶ ἀφρισμένες θάλασσές του.

Ἀπὸ τὸν ἀμέριμον ὕπνον καταδικαζότανε στὴν ξαγρύπνια τῆς βίβλας. Ἀπὸ τὴν ἡρεμὴν κίνησιν τῆς ζωῆς, ἀρχίζε τὰ πηδῆματα τοῦ χάρου, καὶ ἀπὸ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀμεριμνησίαν μεταπηδοῦσε στὴν πρὸ ἀπροσδόκητην ἀκροβασίαν τοῦ θανάτου.

Νὰ αὐτὴ εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἀντιθέσεων του.

* * *

Πῶς μπορούσε ποτὲ ἕνας λαὸς μετὰ τέτοιους κυματισμοὺς στὴ ζωὴν, νὰ μὴ δημιουργηθῇ ἀλλοιώτικος, ὥστε νὰ διακρίνεται μέσα στοὺς ἄλλους, γιὰ τὴν εὐψυχίαν του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν εὐαίσθησίαν του; Ἡ ψυχὴ του ἦταν καὶ εἶναι μιὰ πληγὴ, τόσο εὐαίσθητη, ποῦ αἰσθάνεται καὶ προαισθάνεται καὶ τίς καιρικῆς ἀκόμα μεταβολῆς μετὰ τὴν εὐπάθειά της.

Ὁ λαὸς αὐτὸς ἔζησε χιλιάδες χρόνια μέσα στὴν ἀπόλυτην χαρὰν ἐνὸς μεγάλου δικοῦ του πολιτισμοῦ.

Τὸ νησί μας, ποῦ τώρα ἔχει μόλις τετρακόσες χιλιάδες κατοίκους, ἄλλοτε εἶχε ἑκατὸ πολίτες, τὴν μιὰ ἀπ' τὴν ἄλλη ἀνεξάρτητη μετὰ ἕνα ἑκατομμύριον κατοίκους. Κάθε πολιτεία εἶχε τοὺς

χωριστούς της νόμους, τὴ χωριστὴ κυβέρνησί της. Τὸ μόνο σημεῖον, ποῦ συνηρτῶντο ἦταν ἡ εὐγενικὴ δημιουργικὴ ἀμιλλὰ καὶ στὴν ὥρα τῆς πολεμικῆς ἀνάγκης, ὁ συγκρητισμός. «Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀνεξάρτητες πολιτείες, μόλις φαινόνταν ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τῆ θάλασσα, ἔσμιγαν σὲ μιὰ πειθαρχημένη κοινωνία πολιτειῶν, ἦνωναν τὸ στρατό τους καὶ ἀνεγνώριζαν προσωρινῶς πρωτεύουσά των τὴν Κνωσό. Αὐτὸ ἀνομάζο «Συγκρητισμός». Μόλις ὁ ἐχθρὸς ἀπεμακρύνετο, κάθε πολιτεία ἀποκοῦσε τὴν ἀνεξάρτητὴ διακυβέρνησί της καὶ περιοριζότανε στὰ σύνορά της καὶ στοὺς εἰρηνιστικούς πόθους της.

Ἡ Κρήτη τότε μὲ τὸ ναυτικὸ της κυριαρχοῦσε ἔλων τῶν γνωστῶν θαλασσῶν, κι' εἶχε μετατραπῆ στὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια σὲ μιὰ θαλασσοκράτειρα ἀκαταγώνιστη. Σημάδια ἀναντήρητα τῶν ἐμπορικῶν της σχέσεων καὶ μὲ τὴν Σκανδιναυικὴ ἀκόμα Χερσόνησο, μᾶς ἔδωκαν οἱ τελευταῖες ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς στὴ Σκανδιναυία. Γιὰ τὴν πολεμικὴ της ἰσχύ στὴ θάλασσα, ποῦ διατηρήθηκε καὶ μακροτάτους αἰῶνες ἀργότερα, μᾶς δίνει πληροφορίες ἡ ἱστορία τοῦ Νεάρχου τοῦ Κρητὸς Ναυάρχου τοῦ Ἀλεξάνδρου, ποῦχε ὀδηγήσει τὸ στόλο του ὡς τὸν Περσικὸ κόλπο, ὑποστηρίζοντας τὸ πέρασμα τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας.

Πέρασαν χιλιάδες χρόνια στὴν πειθαρχημένη αὐτὴ πολιτειακὴ ζωὴ, ποῦ προαναφέραμε, ὥσπου, κουρασμένη ἡ Κρήτη ἀπὸ τὴν αὐτοεξέλιξί της, δέχθηκε τὸ βᾶρος τῆς Δωρικῆς φυλῆς.

Ἡ σωματικὴ ἀλκὴ τῶν Δωριέων, ἔσμιξεν μὲ τὴν πνευματικὴ δύναμι τῶν Κρητῶν, κι' ἐδημιούργησαν μαζί μιὰ νέα πολιτεία, ἕνα νέο λαό, ποῦ τὸ σύστημα τῆς μεθοδικῆς ἀνατροφῆς του τὸν ἔκαμε ἐξαιρετικὸ, καὶ ποῦ τὸν ἔπειραν πρότυπο καὶ ὑπόδειγμα οἱ ἄλλοι, ποῦ θέλαν νὰ τραβήξουν μπρὸς καὶ νὰ ἐπιβληθοῦν σ' ἄλλους λαούς.

Ἔτσι πέρασαν ἄλλα χίλια χρόνια, ὥσπου ὁ ὄγκος τῆς Ρωμαϊκῆς δυνάμεως παρέσυρε καὶ τὴ μεμονωμένη ἀντίστασι, ποῦ λέκιαζε τὴν παγκόσμια αὐτοκρατορία της. Κι' ὅμως γιὰ νὰ τὴν κατακτήσῃ ὁ Κόιντος Καϊκίλιος Μέτελλος, χρειάστηκε τρία ὀλόκληρα χρόνια. Τέτοια ἦταν ἡ ὑλικὴ καὶ ψυχικὴ δυναμικότης τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάρτησί του, ὁ λαὸς αὐτὸς

ἔμεινε στὴν πρώτη διανοητικὴ ἀνεξαρτησία του κι' ἔτσι βρέθηκε ἔτοιμος νὰ δεχθῆ μὲ χαρὰ τὴν προσάρτησί του στὸ Ἀνατολικὸ Ρωμαϊκὸ Κράτος, ποῦ ἐξελίχθηκε γρήγορα στὴν Ἑλληνορωμαϊκὴ αὐτοκρατορία.

Κάτω ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἀκολούθησε κι' αὐτὸς τὴν εξέλιξί της ἐπὶ πέντε αἰῶνες. Στὸ διάστημα αὐτὸ πολλὲς φορές συναντοῦμε τὸ δεινὸ τοξότῃ καὶ ἀκοντιστῇ Κρητικὸ νὰ δρᾷ ὡς πολεμιστῆς μισθοφόρος χιλιάδες μίλια μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα του. Ἡ συμμετοχὴ ὅμως τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ὡς μισθοφόρου πολεμιστοῦ σὲ ξένες πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, γιὰ τίς ὁποῖες δὲν αἰσθάνονταν κανένα ψυχικὸ κίνητρο, ἔφεραν κάποια σοβαρὰ μεταβολὴ στὸ χαρακτήρα του, ποῦ πλησίαζε τὴν ἐξαχρείωσι. Εὐτυχῶς ἕνας δυνατὸς ἐχθρὸς, οἱ Κουρσάροι, τὸν ἔκαμαν νὰ συνέλθῃ καὶ νὰ ξανάβρῃ τὴν ἠθικὴ του πειθαρχίαν.

Ἡ Κρήτη βρισκότανε μέσα στὸ δρόμο τῶν ὀργανωμένων Κουρσάρων, ποῦ ξεκινούσαν ἀπὸ τ' Ἀφρικανικὰ παράλια καὶ δὲ δειλιοῦσαν νὰ φθάσουν καὶ κάτω ἀπ' τοὺς Πύργους ἀκόμα τοῦ Βυζαντίου.

Τὰ λιμάνια της κι' οἱ πολιτείες της ἀποτέλουσαν πολεμικὴ ἀναπότρεπτη ἀνάγκη τῶν Κουρσάρων κι' αὐτὸ ἦταν ἡ ἀφορμὴ, ποῦ ἔκαμε τὸν περίφημο Ἀμποῦ Χάφς Ὁμάρ, νὰ τὴν καταλάβῃ, ὕστερα ἀπὸ ἕνα κρατῆρ καὶ αἰματηρὸ ἀγῶνα.

Ἐκατὸ σαράντα ἔξ χρόνια ἔμεινε ἡ Κρήτη στὰ χέρια τῶν Σαρακηνῶν Κουρσάρων. Στὸ διάστημα αὐτὸ ὅλες οἱ Βυζαντινὲς ἀπόπειρες ἀπέτυχον, γιὰτι ὅλοι οἱ ὀργανωμένοι στόλοι καὶ στρατοὶ των ἦσαν ἀνίσχυροι νὰ δαμάσουν τὰ κρητικὰ κάστρα τῶν Κουρσάρων καὶ εἰδικώτερα τὸν Χάνδακα, τὸ σημερινὸ Ἡράκλειο.

Στὸ 961 ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς κατορθῶνε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κρήτη καὶ ν' ἀποκαθάρσῃ τὸ λαὸ τῆς ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ μόλυμα.

Ἔτσι ζῆ πάλι ἡ Κρήτη ὡς Βυζαντινὸ θέμα, ἄλλα 250 χρόνια, ὥσπου ἔρχεται τὸ κύμα τῶν Σταυροφόρων καὶ καταλύει τὴν Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Κατὰ τὰ μακριὰ χρόνια τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας ὁ γενναῖος Κρητικὸς λαὸς κατάρθρωσε νὰ κατακτήσῃ καὶ νὰ ἀφομοίωσῃ σιγά-σιγά τὸν κατακτητῆ. Ἀναρίθμητες εἶναι οἱ οἰκογένειες

τῶν Βενετῶν, ποῦ ἀφομοιώθηκαν ἀπὸ τοὺς Κρητικούς. Τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν, ποῦ ζοῦν καὶ σήμερα ἀκόμα στὴν Κρήτη, ὅπως οἱ Σαουνάτσι, Λογγοβάρδοι, Κορνάροι, Μοδάτσι, Δαμολίνοι, Μαρκαντώνηδες, Μοάτσι καὶ πολλῶν ἄλλων, μᾶς δείχνουν τὸ εὖρος καὶ τὴν ἔντασι τῆς ἀφομοίωσης αὐτῆς.

Ἄμα ἔπεσε τὸ Βυζάντιο χιλιάδες Βυζαντινοὶ κατέφυγαν στὴν Κρήτη, κι' αὐτὴ ἡ νέα τόνωσις ἰσχυροποίησε τὰς τάσεις τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ, ποῦ ἀγωνιζόταν νὰ κρατηθῆ στὸν ἐθνισμό του, καὶ στὴ θρησκεία του.

Ἀλλὰ ἤρθε καὶ ὁ καιρὸς, ποῦ τὸ κύμα τῶν Τούρκων, τῶν νέων κατακτητῶν τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε ἕνα ἰσχυρὸ γεφύρωμα, γιὰ τοὺς μεγάλους θαλασσίους δρόμους του.

Ἡ Κρήτη συνεμάχησε καὶ ἀγωνίστηκε τότε μαζί μὲ τοὺς Βενετούς, γιὰ ν' ἀποκρούσῃ τὸ νέο μεγάλο κίνδυνο, ποῦ κατέβαινε ἀπὸ πάνω, γιὰτι δὲν μποροῦσε νὰ μείνῃ ἀδιάφορος μπρὸς στὰ μαρτύρια, ποῦ ἐπληροφορεῖτο ὅτι ὑπέφεραν ὁ ἀδελφὸς Ἑλληνικὸς λαός, ἀπὸ τὸ βάρβαρο κατακτητῆ. Ὁ ἀγῶνας του βᾶσταξε εἴκοσι χρόνια, ἀλλὰ στὸ τέλος ὑπέκυψε μπρὸς τὸν ὄγκο τοῦ ἐχθροῦ.

Διακόσα σαράντα χρόνια κράτησε τὸ νέο μαρτύριο τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ. Στὸ διάστημα αὐτὸ δώδεκα φορές ἐπανεστάτησε καὶ δώδεκα φορές εἶδε τὸ αἶμά του νὰ ἐλαττώνεται καὶ τὴ δύναμί του νὰ μικραίνει.

Κι' ὅμως βᾶσταξε καρτερικὰ τὰ κτυπήματα τῆς κακῆς μοίρας, σὰν τὸ ἀμόνι. Κάθε νέο σκληρὸ κτύπημα δυνάμωνε τὴν ψυχὴ του καὶ χαλιβδωνε τὰ νεῦρά του. Κάθε δοκιμασία τοῦδινε φωτιά, ποῦ τὴν ἀποθήκευε μέσα στὴν ψυχὴ του, γιὰ νὰ τοῦ γίνῃ μιὰ μέρα φλόγα καὶ νὰ τὸν φωτίσῃ στὸ μεγάλο δρόμο τῆς ἐλευθερίας.

Αὐτὲς εἶναι μὲ σύντομα λόγια οἱ ἱστορικὲς συνθήκες, ποῦ συνετέλεσαν στὸ νὰ διαμορφωθῇ ὁ χαρακτήρας του, καὶ νὰ μαλαχθῇ ἡ ψυχὴ του. Ἀπὸ τέτοιο λαὸ εἶναι φυσικὸ νὰ περιμένουμε κάτι ἀλλοιώτικο, κάτι ἀνώτερο, κάτι ἔξω ἀπὸ τὸ κοινὸ μέσα στοὺς ἄλλους λαούς.

* * *

Ἄλλ' ἄς προχωρήσωμε στὴν ἐρευνά μας.

Τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἡ λαϊκὴ ποίησις

ἐνὸς λαοῦ, ἦταν καὶ εἶναι ἡ πισωτέρα εἰκόνα τῶν αἰσθημάτων του, τῶν φιλοδοξιῶν του, τῶν γενικωτέρων τάσεων του.

Ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐνὸς λαοῦ, θὰ δοῦμε πῶς σκέπτεται, πῶς ἀγαπᾷ, πῶς μισεῖ, πῶς πονεῖ, πῶς κλαίει, πῶς ποθεῖ, πῶς ονειρεύεται καὶ πῶς αἰσθάνεται τὴ ζωὴ.

Ἡ ψυχὴ τοῦ λαοῦ ξεχύνεται ὀλόκληρη καὶ ἀτόφια στὸ δημοτικὸ τραγούδι, ποῦ γιὰ νὰ κρατηθῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ τ' ἀπομνημονεύσουν γενεὲς γενεῶν. Ἀλλὰ ὁ λαὸς κρατεῖ στὴ μνήμη του μόνο ὅ, τι αἰσθάνεται βαθειὰ καὶ μόνο ὅ, τι ἀποτελεῖ κάτι ἀληθινὸ καὶ ἀγαπητὸ στὸν ψυχικὸ καὶ διανοητικὸ του κόσμο. Μόνο αὐτὸ ζῆ αἰώνια μὲς στὴ ζωὴ του.

Νά, γιὰτι τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ἡ πιὸ πιστὴ εἰκόνα ἐνὸς λαοῦ στὸ μᾶκρος τῆς ζωῆς του.

Ἀλλὰ ὁ Κρητικὸς λαὸς δὲν ἔχει κρατήσῃ μὲς στὴ μνήμη του καὶ μὲς στὴν ψυχὴ του μόνο τὰ γνωστὰ δημοτικὰ τραγούδια. Καὶ τὰ δίστιχά του εἶναι κι' αὐτὰ ἕνα ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς του καὶ τὸ ξεχείλισμα αὐτὸ εἶναι ἀτέλειωτο, ἀκένωτο, αἰώνιο. Δίστιχα ἔχει δημιουργήσει καὶ δημιουργεῖ ἀδιάκοπα. Αἰσθάνεται καὶ ζῆ μόνο μέσα στὴ ρίμα καὶ στὸ μέτρο.

Ποῦ θὰ βροῦμε λοιπὸν ψυχοσκόπιο ἀρτιώτερο καὶ θαυμασιώτερο ἀπὸ τὸ δημοτικὸ του τραγούδι καὶ τὰ δίστιχά του;

Σὰν ἀγαπᾷ, τραγουδᾷ κι' αἰσθάνεται βαθειὰ τὸ ὅτι λέει.

Γίνου στὸν κάμπο λεμονιά
καὶ γὰ στὰ ὄρη χιόνι
νὰ λιώνω νὰ ποτίζονται
οἱ τρυφεροὶ σου κλώνοι.

Ὁ πόθος του, γιὰ τὴν ἀγαπημένη του τὸν φέρνει ὡς τὸν ἡδονισμό τοῦ αὐταφρατισμοῦ. Θέλει νὰ γίνῃ δροσᾶτο νερό, γιὰ νὰ ποτίσῃ ἀθώρητα τὰ τρυφερὰ κλωνάρια τῆς ἀγαπημένης του.

Καὶ σὰν μισῇ ὅμως, δὲ δειλιὰ νὰ φθάσῃ στὴ σκληρότητα:

Ὅπου ἀγαπᾷ, ἀγαπᾷ γερά,
μὰν ἴσως καὶ μισήσω
ἐμπρὸς μου νᾶρθῃς νὰ σφαγῆς
διάλε καὶ θὰ μιλήσω.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΗΝ ΚΙΝΗΣΙΝ

Τὴν 7ην Ἰανουαρίου ἐ. ε. ἡ Α. Β. Υ. ἡ Πριγκίπισσα Φραγκίσκη, σύζυγος τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Βασιλόπαιδος Χριστοφόρου ἔτεκεν αἰσίως ἐν Ρώμῃ ἄρρεν. Δημοσιεύομεν κατωτέρα τὸ πρακτικὸν τῆς ληξιαρχικῆς πράξεως γεννήσεως τοῦ νεαροῦ βλαστοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας:

« Ἐν Ρώμῃ σήμερον τῇ ἐβδόμῃ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου καὶ ἡμέρᾳ τῆς ἐβδομάδος Σαββάτω τοῦ ἔτους χιλιοστοῦ ἑνεακοσιοστοῦ τριακοστοῦ ἐνάτου, ὁ ὑπογεγραμμένος Πέτρος Α. Μεταξᾶς, Πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἰταλίᾳ, ἐκπληρῶν κατὰ τὸν ἀπὸ 3ης Ἀπριλίου 1889 ΑΨΛΖ' Νόμον, ληξιαρχικὰ ὡς πρὸς τὴν Β. Οἰκογένειαν καθήκοντα, μετέβην κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Βασιλόπαιδος Χριστοφόρου εἰς τὸ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Vittorio Veneto Ἐξέλισσιον, ἔνθα κατοικεῖ ἡ Α. Β. Υ., ὅπως συντάξω τὴν παρὰ τοῦ νόμου ἀπαιτουμένην ληξιαρχικὴν πράξιν τῆς γεννήσεως ἄρρενος παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Αὐτοῦ Συζύγου, τῆς Α. Β. Υ. τῆς Πριγκηπίσσης Φραγκίσκης.

Ἐπὶ τούτῳ ἡ Α. Β. Υ. ὁ Βασιλόπαις Χριστόφορος μοι ἐδήλωσεν, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν κάτωθι ἀναφερομένων μαρτύρων, ὅτι ἡ Α. Β. Υ. ἡ Σύζυγος Αὐτοῦ Πριγκηπίσση Φραγκίσκη ἔτεκεν ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ G. Porro Κλιτικῆ Quisisana σήμερον ἐβδόμῃ Ἰανουαρίου ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος Σάββατον καὶ ὥραν τρίτην καὶ ἡμίσειαν πρωτότοκον παιδίον ἄρρεν, γεννηθὲν ὑπὸ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Βασιλόπαιδος Χριστοφόρου.

Εἰς βεβαίωσιν συνετάχθη ἡ πράξις αὕτη ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν μαρτύρων Ἰωάννου Α. Ρωμάνου, Συμβούλου τῆς ἐν Ρώμῃ Βασιλικῆς Πρεσβείας, καὶ Γεωργίου Ζώρα, Ἐκτάκτου Καθηγητοῦ παρὰ τῷ Πανεπιστημίῳ Ρώμης, ἥτις ἀναγνωσθεῖσα εἰς τὴν Α. Β. Υ. τὸν Βασιλόπαιδα Χριστόφορον καὶ τοὺς μάρτυρας, ὑπεγράφει παρὰ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Βασιλόπαιδος Χριστοφόρου, παρ' ἡμῶν καὶ τῶν μαρτύρων.

Ὁ Ληξίαρχος
(ὑπ.) Π. Α. ΜΕΤΑΞΑΣ

(ὑπ. Βασιλόπαιδος)
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ

Οἱ Μάρτυρες
(ὑπ.) Ι. Α. ΡΩΜΑΝΟΣ
(ὑπ.) Γ. Θ. ΖΩΡΑΣ ».

Τὴν 19ην Ἰανουαρίου ἐ. ε., ἡμέραν Πέμπτην, ἐν στενωτάτῳ κύκλῳ, ἔλαβε χώραν ἡ βάπτισις τοῦ πρωτοτόκου ἄρρενος τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Βασιλόπαιδος Χριστοφόρου καὶ τῆς Πριγκηπίσσης Φραγκίσκης. Ὡς ἀνάδοχοι παρόντησαν αἱ ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. αἱ Πριγκηπίσσαι Εἰρήνη καὶ Μαρία τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸν νεαρὸν πρίγκηπα ἐδόθη τὸ ὄνομα Μιχαήλ.

Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰς τὸ Μέγαρον τῆς ἐν Ρώμῃ Ἑλληνικῆς Βασιλ. Πρεσβείας ὑπὸ τῆς Α. Ε. τοῦ Πρεσβευτοῦ καὶ τῆς Κας Π. Μεταξᾶ παρετέθη γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν αἱ ΑΑ. ΒΒ. ΥΥ. αἱ Πριγκηπίσσαι Ἑλένη, Εἰρήνη καὶ Αἰκατερίνη τῆς Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν τιμῶν Κυριῶν, ἡ Α. Β. Υ. ὁ Βασιλόπαις Χριστόφορος μετὰ τῆς Δουκίσσης Γκούζη, μητρὸς τῆς Ὑψηλῆς Συζύγου τοῦ Βασιλόπαιδος, ἡ Α. Β. Υ. ἡ Πριγκηπίσση Μαρία μετὰ τοῦ συζύγου Αὐτῆς Ναυάρχου Ἰωαννίδου, ὁ κος καὶ ἡ κα Κόλπ-Μεταξᾶ, ἡ κα Φορέστη, ὁ Σύμβουλος τῆς ἐν Ρώμῃ Πρεσβείας καὶ ἡ κα Ἰ. Ρωμάνου, ὁ καθηγητῆς τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ρώμης κ. Γ. Ζώρας καὶ ὁ ἐν Ρώμῃ Πρόξενος κ. Χριστοδοῦλου.

Ἐπιμελεῖα τῆς Ἑνώσεως C. A. U. R. ἐξεδόθη εἰς ἰταλικὴν μετάφρασιν ἐκλογή τῶν λόγων τοῦ Ἑλλήνος Πρωθυπουργοῦ κ. Ἰωάννου Μεταξᾶ ὑπὸ τὸν τίτλον « Giovanni Metaxas: La Grecia contro il comunismo », Quaderni dei C. A. U. R., 76, Roma, 1939. Τῆς μεταφράσεως προτάσσεται εἰσαγωγή τοῦ στρατηγοῦ κ. Μ. Sani, ὅστις ἐκθειάζει τὴν σημασίαν τῆς 41 Αὐγούστου καὶ τὸ ἐθνοσωτήριον ἔργον τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Κυβερνήσεως.

Ε. Ι. Α. Ρ. — ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΜΕΤΑΔΟΣΕΙΣ ΡΑΔΙΟΣΤΑΘΜΩΝ ΜΠΑΡΙ ΚΑΙ ΡΩΜΗΣ.

	Σταθμὸς Ρώμης (βραχέων κυμάτων: μ. 31,13 κχ. 9630) Ὑψὸς Ἀθηνῶν: 0,40-1 πρῶντ.	Σταθμὸς Μπαρί (μ. 283,3 κχ. 1059) Καθημερινὰ μεταδόσεις: ὥρα Ἀθηνῶν 9,15-10 μ. μ.	Διεύθυνσις, τμήματος Ἑλληνικῶν μεταδόσεων καὶ περιοδικῶ «Ραδιο-Ἐπιθε- ώρησις»:
Δευτέρη	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Μεταδόσεις ἑλληνικῆς μουσικῆς.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διᾱλέξις. Εἰδήσεις ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας καὶ τὸν ἔξω Ἑλληνισμῶν. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκοι).	Ε. Ι. Α. Ρ. Sezione Trasmissioni Greche Via Montello 5 ROMA (Italia)
Τρίτη	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διᾱλέξις. Οἰκονομικαὶ εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκοι).	
Τετάρτη	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Εἰδήσεις ἀπὸ τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκοι).	
Πέμπτη	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκοι).	
Παρασκευὴ	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Μεταδόσεις ἑλληνικῆς μουσικῆς.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διᾱλέξις. Τουριστικαὶ εἰδήσεις. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ δίσκοι).	Ἐνταποκριτῆς τμήματος Ἑλληνικῶν μεταδόσεων καὶ περιοδικῶ «Ραδιο-Ἐπιθε- ώρησις» ἐν Ἑλλάδι:
Σάββατον	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Νέα διάφορα.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Διᾱλέξις. Εἰδήσεις καὶ νέα διάφορα. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ πιάνο).	κ. Μάριος Βαϊάνος ὁδὸς Ἀκαδημίας 26
Κυριαχὴ	Ἑλληνικαὶ καὶ διεθνεῖς εἰδήσεις. Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἐπιθεώρησις.	Ἑθνικὸς Ἑλληνικὸς Ὕμνος. Διεθνὲς εἰδησιογραφικὸν Δελτίον. Θεῖον Κήρυγμα. Ἑβδομαδιαία πολιτικὴ ἐπιθεώρησις. Μουσικὸν πρόγραμμα (τραγοῦδι καὶ πιάνο).	ΑΘΗΝΑΙ

Εἰδικὰ προγράμματα καὶ μεταδόσεις διοργανοῦνται ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐπετείου τῆς ἑλλων ἑθνικῶν ἑορτῶν καὶ γεγονότων.

RADIO

RIVISTA

PUBBLICAZIONE MENSILE DI CULTURA GRECO-ITALIANA

ANNO II - N. 2

FEBBRAIO 1939-XVII

Il presente fascicolo contiene scritti di:

- S. E. il Metropolita di Trifylia ANDREA.
- A. DOXIADIS, già Ministro della Previdenza Sociale.
- G. STREIT, giurista, consigliere di S. M. il Re.
- T. BOREAS, accademico di Grecia, professore all'Università di Atene.
- D. KAMPUROGLU, accademico di Grecia, letterato.
- S. SEFERIADIS, professore all'Università di Atene.
- G. ZORAS, professore all'Università di Roma.
- A. PANAIOTATU, professoressa all'Università di Atene.
- G. POP, giurista, già deputato.
- M. MALAKASIS, presidente dell'Unione dei letterati di Grecia.
- A. LAURANGAS, maestro-compositore.
- N. LASCARIS, autore e critico teatrale.
- E. VUTIERIDIS, letterato, storico della letteratura greca.
- A. XATZIMICHALI, letterata, scrittrice.
- P. PALEOLOGU, letterato, pubblicista.
- E. MISIRLIS, pubblicista.
- I. MURELLOS, letterato, pubblicista.

Il presente fascicolo contiene le rubriche:

Pagine greche: di N. Tommaseo.

Filelleni italiani: Santore di Santarosa (con una fotografia).

Note greche e italiane: Marcoras e Canna.

ROMA

Via Montello 5